

Dzìvdipe ano multietnikano maškaripe -
Dizutne jekhutne hakojenca, šajdipa thaj arakhipa

INSTRUKCIENGO RO LI IKALDIPE E DISKRIMINACIAKORO UPRAL I FUNDA E ETNIKANE PREPERIPASKORO

Под исто сонце
Nën të njëjtin diell
Аун гунеş altında
Telo jekh kham
Под истим сунцем
Sum idghu soari
Under the same sun

[INSTRUKCIENGO RO LIL]

IKALDIPE E DISKRIMINACIAKORO UPRAL I
FUNDA E ETNIKANE PREPERIPASKORO

Septembar 2009

Instrukciengoro lil bašo cidipe e diskriminaciakoro upral i funda e etnikane preperipaskoro

Ikalutne:

Fondacia Instituto putardo amalipe- Makedonia
Khedipe e dizutnengoro bašo dendo dumo ko maškaretnikano
dialogo thaj barjovipe e khedinakoro “Khetane baripena”

E ikalutnenge:

Vladimir Milčin
Hajrije Ahmed

Ko-autoria:

Mirjana Najčevska
Saško Todorovski

Lektura ki makedonikani čhib:

Aneta Vasilevska - Ljubeckij

Čhibakiri redakcia:

Albanikani čhib - Naser Selmani
Romani čhib - Ljatif Demir
Turkikani čhib - Tulaj Sejfula
Srbikani čhib - Lidija Kongulovska
Vlahikani čhib - Lubica Djordjieva
Bosanikani čhib - Emina Kurtović
Anglikani čhib - Lenče Čadilovska

Dizajno thaj printipe: Brigada dizajn

Tiražo: 1000

“Akaja publikacia si kerdi e dende dumesa tari Europakiri Unia. O saikeripe akale publikaciakoro si jekhutno džovapipe tari Fondacia Instituto putardo amalipe- Makedonia thaj Khetane baripena thaj ko nijekh čhani na kerela refleksia ke dikhpa e Europakere Uniakoro.”

[SAIKERIN]

E instrukciakere lileske	4
1. Xulipe- Diskriminacia; definiripe	20
2. Specifikane forme e diskriminaciakere	23
3. Internacinalnikano hako mujal i diskriminacia	27
4. Lumiakiri konferencia thaj e durbaneskere dokumentoja	33
5. Republika Makedonija; Antidiskriminaciska regulativa	36
6. Mehanizmoja bašo arakhipe ani čipota kana isi diskriminacia upral i funda e etnikane preperipaskoro	43
7. E biradžikane organizacie mujal i etnikani diskriminacia	47
8. Olakoro baripe - i Supervizia	50
9. E biradžikane ani akcia	56
9.1 Averipe ani amalikani praktika	56
9.2 Averipe ki administrativnikani praktika	57
I. KO CENTRALNIKANO NIVO	58
II. KO LOKALNIKANO NIVO	60
9.3 Averipe ki sudoskiri praktika	60
10. Diso sar rezime	64
ANEKSO 1 - Formiripe dosie – faktografia	65
ANEKSO 2 – Formiripe dosie – kvalifikacie	66
ANEKSO 3 - Formiripe dosie – ocene	67
Lafzako baše manuškane hakoja	68

BAŠO INSTRUKCIENGORO LIL

Romani čhib

Akava lil trubul te sikavel pes sar instrumento bašo pendžaripe e diskriminaciakoro upral i etnikani funda thaj iniciripe e aktivipangoro resarinasa ten a ovel kerdi, arakhipa thaj sankcioniripe e asavke diskriminaciatar.

Ano instukeciengoro lil ovela cidime tari definicia e diskriminaciakoro uzal savi i diskriminacia si:

- sakova averipe, ikaldipe, limitiripe ja pale najekhipe keripe buti ja pale bikeripe buti,
- upral i funda e poloskiri, rasakiri, nacionalnipaskoro, etnikane preperipaskoro, themutnipaskoro, kustikipe, religia ja pale patjavipe, sikljovipa, gindipe, politikane preperipaskoro, personalnikano ja pale amalipaskoro statuso, hendikepo, baripe, seksualnikani orientacia, prandipaskoro haleskoro, isipaskoro statuso, preperipe e depriviligirime grupakoro, sastipaskere haleskoro ja pale save te si fundakoro (ani situacia kana o fundavipe isi ano momento, ja pale isi a akana nane ano momento, ja pale ka šaj te ovel ano avutnipe, ja pale dži o terminiripe e simakoro)
- savo so isi resaripe ja pale rezultatoja ano nadendipe ja pale pharipe palo angigaripe, hošipe ja pale prakticipiripe tari rig sa e simengoro upral o jekh fundipe ke sa e hakoja thaj tromalipe, ja pale ano ponašukar tretmano ki jekh sima ani relacia e avereskoro.

O cidime baripaskoro sistemo ko keripe e šartenca e diskriminaciakoro a ovela bazirime ke akanutne ratifikatoja (interncionalnikane phandle lafia save so si lele ko nivo e nacionalnikane legislativasa), o Konstitucionalo thaj e zakonoja ani Republika Makedonia. Ulavdi sama si dendo ko sistemo tare butja save so trubul te kerel akaja them te lel e jekhutne maškarmutne standardoja.

Ani Republika Makedonia thaj ano momento isi barookerdo sistemo tare arakhipaskere sistemoja taro arakhipaskere mehanizmoja, save so šaj te oven kerjakerde ane čipote kana isi diskriminacia ko etnikano fundipe. I disperziripe ko bidiskriminaciakoro terminantipe, terminologikane najekhipe thaj o bičačipe ke arakhipaskere mehanizmoja pharekerena olengoro prakticipiripe thaj kerena problema ko arakhipa, numa pale šaj te oven labarde ane bare čipote (ulavde e resarinasa te ovel tamirime ki baza e evidentongiri baše dominantikane forme e diskriminacikere).

E ratifikaciasa e pobuter gindoskoro tare maškarmutne phandle lafia ko deipe e dizutnenge bešela o šajdipa te den individualnikane thaj kolektivnikane peticie dži o: Komiteto baše manuškane hakoja, Komiteto baše ekonomikane, socialnikane thaj kulturnikane, Komiteto baši eliminacia e rasakere diskriminaciakoro, Komiteto baši eliminacia e sa e formengoro ki diskriminacia mujal i džuvli, Komiteto bašo hakoja e čhavengere, Europakoro sudi baše manuškane hakoja, Komiteto e ministrongoro ko Konsilo

e Europakoro thaj o Konsilodeipaskoro komiteto, Konsilo baše manušikane hakoja, Učo komesariato baše manušikane hakoja ko UNO, Drakhalin e individualnikane (Specialnikane reporteroja, specialnikane prezententvoja thaj biathinale ekspertoja) thaj mandatia ke butjarne grupe baše manušikane hakoja.

UNO thaj e regionalnikane maškarmutne structure (OSCE, Konsilo e Europakoro thaj av.) pendžarena thaj lena e biradžikane organizacien sar but bare džanlipaskere partneroja ano maripe e diskriminaciasa (ulavde ano kotor e monitoringosokoro, alertiripaskoro, raportiripaskoro, numa thaj anpo proceduripe, raportiripe, numa thaj ano proceduripe e konkretikane čipotengoro).

O jekhto thaj fundavno phird ano maripe mujal i diskriminacia thaj ulavdo o maripe mujal i etnikani diskriminacia si o: MONITORINGO thaj haljovdo sar suma tare aktivipa dromarde kori o sistematikano evidentiripe thaj dokumentiripe informacie phandle e šajutne phagipanca ke manušikane hakojenca thaj tromalipanca.

Te šaj te ovel kheldi akaja čačutni rola, o monitoringo šaj te ovel realziirime thaj e patjipisas ke terminirime bazikane principvoja thaj anglo sa te ovel dendi forma ki realizacia.

I eksperienca e biradžikane organizacienca šaj te ovel kerdi ano ponadarutno barjovipe ko bidiskriminaciakoro keripe aktivipa ani ranik e: amalipaskere, administrativnikane thaj sudoskiri praktika.

I kolaboracia e biradžikane thaj e radžakere strukturenca, formalizacia e khedipaskoro evidentvoja thaj o jekhutno senzibiliripe ko fundavnipe e diskriminaciakoro, sikavela baro elemento ano ponadarutno amripe e diskriminaciasa thaj e minimiziripasa ke škodime palpalunipa tare aktoja e diskriminaciakere.

[ЗА ПРИРАЧНИКОТ]

Македонски јазик

Овој прирачник треба да послужи како алатка за препознавање на дискриминацијата врз етничка основа и за поттикнување активности со цел спречување, заштита и санкционирање на случаите на ваква дискриминација.

Во прирачникот се поаѓа од дефиницијата на дискриминацијата според која дискриминација е:

- секое разликување, исклучување, ограничување или нееднакво постапување или непостапување,
- врз основа на пол, раса, националност, етничка припадност, државјанство, потекло, религија или уверување, образование, мислење, политичка припадност, личен или општествен статус, хендикеп, возраст, сексуална ориентација, брачна состојба, имотен статус, припадност на депривилегирана група, здравствена состојба или која било друга основа (во ситуација кога основата постои во моментот, или постоела порано, а не постои во моментот, или може да постои во иднина, или која се припишува на одредено лице)
- кое има за цел или резултира со оневозможување или отежнување на признавањето, уживањето или практикувањето од страна на сите лица врз еднаква основа на сите права и слободи, односно во понеповолен третман на едно лице во однос на друго.

Појдовниот вредносен систем на постапување во услови на дискриминација се базира на постојните ратификувани документи (меѓународни договори што се прифатени на ниво на национално законодавство), Уставот и законите во Република Македонија. Посебно внимание е посветено на системот од задачи што треба да ги изврши секоја држава што ги прифатила соодветните меѓународни стандарди.

Во Република Македонија и во моментов постои изграден систем од заштитни механизми, кои можат да се применат во случаи на дискриминација врз етничка основа. Дисперзираност на недискриминациските одредби, термилошка неуедначеност и непрецизност на заштитните механизми го отежнуваат нивното практикување и ја проблематизираат заштитата, меѓутоа, можат да бидат искористени во голем број случаи (посебно со цел градење база на податоци за доминантните видови дискриминација).

Со ратификацијата на поголем број меѓународни договори на располагање на граѓаните им стои можноста за поднесување поединечни и колективни петиции до: Комитетот за човекови права, Комитетот за економски, социјални и културни права, Комитетот за отстранување на расната

дискриминација, Комитетот за отстранување на сите форми на дискриминација на жената, Комитетот за правата на детето, Европскиот суд за човекови права, Комитетот на министрите на Советот на Европа и Советодавен комитет, Советот за човекови права, Високиот комесар за човекови права при ООН, Мрежа од поединечни мандати (специјални известувачи, специјални претставници и независни стручњаци) и мандати на работни групи за човековите права.

ООН и регионалните меѓународни структури (ОБСЕ, Советот на Европа и сл.) ги препознаваат и прифаќаат невладините организации како значајни партнери во борбата со дискриминацијата (посебно во делот на надзорот, алармирањето, известувањето, но и во постапување во конкретни случаи).

Првиот и основен чекор во борбата против дискриминацијата и посебно во борбата против етничката дискриминација е: **НАБЉУДУВАЊЕТО** подразбрано како збир од активности насочени кон систематско бележење и документирање информации поврзани со можни прекршувања на човековите права и слободи.

За да може да ја одигра вистинската улога, набљудувањето мора да се спроведува со почитување одредени основни принципи и однапред зададена форма на остварување.

Искусвата на невладините организации можат да послужат во натамошниот развој на недискриминирачко дејствување во областа на општествената, административната и судската практика.

Соработката на невладините и на владините структури, формализацијата на собирањето податоци и соодветната чувствителност за суштината на дискриминацијата, претставуваат значаен елемент во натамошната борба со дискриминацијата и во намалувањето на минимум на штетните последици од актите на дискриминација.

PËR DORACAKUN

Gjuhë shqipe

Ky doracak duhe të shërbejë si mjet për njohjen e diskriminimit në baza etnike dhe për nxitjen e aktiviteteve për të penguar, mbrojtur dhe sanksionuar rastet e këtij diskriminimi. Daracaku nisjet prej definimit të diskriminimit sipas të cilit diskriminimi është:

- **çdo** veçim, përjashtim, kufizim ose procedim i pabarabart ose mosprocedim,
- **ne bazë** të gjinisë, racës, kombësisë, përkatësisë etnike, shtetësisë, prejardhjes, fesë ose bindjes, arsimit, mendimit, përkatësisë politike, statusit personal ose shoqëror, hendikarit, moshës, orientimit seksual, gjendjes martesore, gjendjes materiale, përkatësisë të grupeve të paprivileguara, gjendjes shëndetësore ose çfarëdo baze (në situatë kur ajo ekziston, ose ka ekzistuar më herët, ndërsa nuk ekziston për momentin, ose mund të ekzistojë në të ardhmen, ose e cila i përshkruhet një personi të caktuar.)
- **e cila ka për qëllim ose rezulton** me pamundësimin ose vështirësimin e njohjes, gëzimit ose të praktikimit nga të gjitha personat në bazë të barabartë të të gjitha të drejtave dhe lirive, respektivisht trajtim të pavolitshëm të një personi në raport me një tjetër.

Sistemi bazë i vlerave gjatë procedimit në kushte të diskriminimit bazohet mbi dokumentet aktuale të ratifikuara (marrëveshjet ndërkombëtare që janë pranuar në nivel të legjislacionit kombëtarë), Kushtetutës dhe ligjeve të Republikën së Maqedonisë. Vëmendje e veçantë i kushtohet sistemit të detyrimeve që duhet t'i përmbush çdo shtet që ka pranuar standardet gjegjëse ndërkombëtare.

Në Republikën e Maqedonisë aktualisht ekziston sistem i ndërtuar mekanizmash mbrojtës, që mund të zbatohen në rast të diskriminimit në baza etnike. Shpërndarja e dispozitave jodiskriminuese, mosharmonizimi terminologjik dhe i pasakt i mekanizmave mbrojtës e rëndojnë zbatimin e tyre dhe e problematizojnë mbrojtjen, megjithatë në të shumtën e rasteve mund të përdoren (veçanërisht për të ndërtuar bazën e të dhënave për llojet kryesore të diskriminimit).

Me ratifikimin e pjesës më të madhe të marrëveshjeve ndërkombëtare në disponim të qytetarëve u vjen mundësia për ngritjen e peticioneve personale dhe kolektive para: Komitetit për të drejtat e njeriut, Komitetit për të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore, Komitetit për eliminimin e diskriminimit racial, Komitetit për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj gruas, Komitetit për të drejtat e fëmijës, Gjykata evropiane për të drejtat e njeriut, Komiteti i ministrave të Këshillit të Evropës dhe Komitetit këshilldhënës, Këshillit për të drejtat e njeriut, Komisarit të Lartë për të drejtat e njeriut pranë OKB-së, Rrjeti i mandateve të veçanta (raportuesve special, të dërguarve special dhe të ekspertëve të pavarur) dhe mandatet e grupeve të punës për të drejtat e njeriut.

OKB dhe strukturat rajonale ndërkombëtare (OSBE, Këshilli i Evropës, etj) i njohin dhe i pranojnë organizatat joqeveritare si partnerë të rëndësishëm në luftën kundër diskriminimit (veçanërisht në pjesën e mbikqyrjes, alarmimit, raportimit, por edhe për procedimin e rasteve konkrete).

Hapi i parë themelorë në luftën kundër diskriminimit dhe veçanërisht në luftën kundër diskriminimit etnik është: mbikqyrja e cila kuptohet si përmbledhje e aktiviteteve të orientuara kah sistemi i evidentimit dhe dokumentimit të informacioneve lidhur me shkeljen eventuale të të drejtave dhe të lirive të njeriut.

Për të mundur ta luajë rolin e vërtetë, mbikqyrja patjetër duhet të zbatohet duke respektuar disa parime themelore dhe formën e realizimit të përcaktuar paraprakisht.

Përvojat e organizatave joqeveritare mund të shërbejnë në zhvillimin e mëtutjeshëm të veprimtarisë jodiskriminuese në fushën e: praktikës shoqërore, administrative dhe gjyqësore.

Bashkëpunimi i strukturave joqeveritare dhe qeveritare, formalizimi i mbledhjes së të dhënave dhe ndieshmëria adekuate për thelbin e diskriminimit, janë element i rëndësishëm në luftën e mëtutjeshme kundër diskriminimit dhe minimizimin e pasojave të dëmshme nga aktet e diskriminimit.

[REHBER HAKKINDA]

Türkçe

Bu rehber, etnik esas üzere ayrımcılığı tanıma aleti olarak ve bu gibi ayrımcılık olaylarını engelleme, koruma ve cezalandırma etkinliklerini kışkırtma amacıyla kullanılmalıdır.

Rehber, ayrımcılığın tanımıyla başlamaktadır, bu tanıma göre ayrımcılık:

- her türlü fark yapma, ayırma, sınırlama veya eşit olmayan davranma veya davranmama,
- cins, ırk, milliyet, etnik mensubiyet, vatandaşlık, soy, din veya inanç, eğitim, düşünce, siyasi mensubiyet, kişisel veya toplumsal statü, hendikap, yaş, cinsel oryantasyon, medeni hal, mal varlığı, öncülük verilmeyen gruba mensubiyet, sağlık durumu veya herhangi başka bir esasa göre ayırım yapmak (esasın şu anda var olması, veya önceden oluşu, fakat şu anda olmayışı, ya da gelecekte olabilmesi veya belirli kişiye mal edilen durumlarda)
- bütün hak ve özgürlüklerin eşit esas üzerine herkes tarafından tanınma ve pratikte kullanılması imkanını sağlamama veya zorlaştırma, veya başka bir kişiye kıyasen bir kişiye uygun olmayan davranış amaçlı veya sonuçlu durumlardır.

Ayrımcılık koşullarında davranmanın başlangıç değer sistemi, varolan onaylı belgeler (ulusal yasama düzeyinde kabul edilmiş uluslararası anlaşmalar), Anayasa ve Makedonya Cumhuriyeti kanunlarına dayanmaktadır. İlgili uluslararası standartları kabul eden her devletin yapması gereken ödev sistemlerine özel dikkat sunulmuştur.

Makedonya Cumhuriyeti'nde, şu anda da etnik esaslı ayrımcılık durumlarında uygulanabilecek koruma mekanizmaları sistemi mevcuttur. Ayrımcılığa karşı kuralların dağınıklığı, kaoruyucu mekanizmaların terim uyumsuzluğu ve kesin olmayışları, onların pratikte uygulanmasını zorlaştırarak korumayı sorunlu yapıyorlar, fakat bir çok durumlarda (özellikle, dominant ayrımcılık çeşitlerine ait veriler bazının oluşturulması amacıyla) onlardan yararlanılabilir.

Büyük sayıda uluslararası anlaşmaların onaylanmasıyla, vatandaşlara, bireysel veya toplu olarak birçok yere petisyon sunma olanağı verilmiştir: İnsan hakları Komitesine, Ekonomi, Sosyal ve Kültür hakları Komitesine, Irk Ayrımcılığını Engelleme Komitesine, Kadınlara her çeşit ayrımcılığın kaldırılması Komitesi, Çocuk Hakları Komitesine, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesine, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine ve Danışma Komitesine, İnsan Hakları Konseyine, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğine, Bireysel Görevliler Ağına (özel munabirler, özel temsilciler ve bağımsız uzmanlar) ve İnsan hakları çalışma grupları görevlerine.

BM ve bölgesel uluslararası kuruluşlar (AGİT, Avrupa Konseyi v.b.), ayrımcılıkla mücadele konusunda sivil toplum teşkilatlarını önemli ortak olarak tanır ve kabul etmektedirler (özellikle denetim, uyarı, alarm verme ve somut durumlarda işlem bakımından).

Ayrımcılıkla mücadele, özellikle de etnik ayrımcılıkla mücadelede ilk ve temel adım: insan haklarının ve özgürlüklerinin olası ihlalleriyle bağlantılı bilgileri sistematik bir biçimde kaydederek belgelendirmeye yönelik etkinlikler toplamı anlamında- **GÖZETİMDİR.**

Gerçek görevini yapabilmesi amacıyla gözetim, belirli temel prensiplerin saygılanması ve önceden belirlenmiş gerçekleştirme biçimiyle uygulanmalıdır.

Sivil toplum teşkilatlarının tecrübeleri, toplumsal, administrativ ve adliye pratiği alanlarında ayrımcılık yapmama etkinliğinin ileride daha da gelişmesinde yarardan olabilirler.

Sivil toplum ve hükümet teşkilatlarının işbirliği, bilgi toplamanın formalizasyonu ve ayrımcılık esasına gösterilen duyarlılık, ayrımcılıkla gelecekteki mücadelede ve ayrımcılığın doğurduğu zararlı sonuçları en aza indirmede önemli unsuru oluşturmaktadır.

О ПРИРУЧНИКУ

Српски језик

Овај приручник треба да послужи као алатка за препознавање дискриминације по етничкој основи и за подстицање активности са циљем спречавања, заштите и санкционисања случајева овакве дискриминације.

У приручнику се полази од дефиниције дискриминације према којој је дискриминација:

- свако разликовање, искључивање, ограничавање или неједнако поступање или непостапање,
- на основу пола, расе, националности, етничке припадности, држављанства, порекла, религије или уверења, образовања, мишљења, политичке припадности, личног или друштвеног статуса, хендикепа, узраста, сексуалне оријентације, брачног стања, имовинског статуса, припадности депривилегираној групи, здравственом стању или било којој другој основи) у ситуацији кад основа постоји у моменту, или је постојала раније, а не постоји моментално, или може постојати у будућности, или се приписује одређеној особи)
- која има за циљ или резултира онемогућавање или отежавање признавања, уживање или практиковање од стране свих особа на равноправној основи свих права и слобода, односно у неповољнијем третману, једне особе у односу на другу.

Полазни вредносни систем поступања у условима дискриминације, базира се на постојећим ратификованим документима (међународни договори који су прихваћени на нивоу националног законодавства), Уставу и законима у Републици Македонији. Посебна пажња је посвећена систему задатака које треба извршити свака држава која је прихватила одговарајуће међународне стандарде.

У Републици Македонији и моментално постоји изграђен систем заштитних механизма, који могу да се примене у случајевима дискриминације на етничкој основи. Дисперзираност недискриминацијских одредби, термилошка неуједначеност и непрецизност заштитних механизма отежавају њихово практиковање и проблематизирају заштиту, међутим могу бити употребљени у великом броју случајева (посебно са циљем изградње базе података о доминантним врстама дискриминације).

Ратификацијом већег броја међународних договора на располагању грађанима стоје могућности подношења појединачних и колективних петиција до: Комитета за људска права, Комитета за економска, социјална и културна права, Комитета за одстрањивање расне дискриминације, Комитета за одстрањивање свих облика дискриминације жена, Комитета за права детета, Европског суда за људска права, Комитета министара Савета Европе и Саветодавног комитета,

Савета за судска права, Високог комесара за људска права при ОУН, Мрежи појединачних мандата (специјални извештачи, специјални представници и независни стручњаци) и мандатима радних група за људска права.

ОУН и регионалне међународне структуре (ОБСЕ, Савет Европе и сл.) препознаје и прихвата невладине организације као значајне партнере у борби са дискриминацијом (посебно у делу надзора, алармирања, извештавања, али и у поступању у конкретним случајевима).

Први и основни корак у борби против дискриминације и посебно у борби против етничке дискриминације је: МОНИТОРИНГ, подразумеван као збир активности усмерених ка систематском забележавању и документовању информација повезаних са могућим прекршавањима људских права и слобода.

Да би могао одиграти истинску улогу, надзор се мора спроводити са поштовањем одређених основних принципа и унапред задатих форми остваривања.

Искуства невладиних организација могу послужити у даљем развоју недискриминачког деловања у области: друштвене, административне и судске праксе.

Сарадња невладиних организација и владиних структура, формализација сакупљања података и одговарајућа осећајност за суштину дискриминације, представља значајан елемент у даљој борби са дискриминацијом и у смањењу минимума штетних последица од аката дискриминације.

[TI MANUALU]

Limba armânească

Aestu Manual lipseashti s-hibă hălăti ti cānushteari a discriminariļjei pi bază etnică shi initsiativă ti activitāts ta s-azāptāseacă, apurā shi sanctsiōneadzā cazurli cu ahtari turlii di discriminari.

Tu manlualu s-ānchiseashti di defnitsia ti discriminarea cari dzātsi ca discriminarea easti:

- cafi unā diferentsā, eliminari, limitari ica protsedurā cari nu easti idghea ti tuts ica cafi unā ignorari a protsedurāļjei,
- pi bază di sexu, rasā, natsionalitati, pricādeari etnică, tsitizenitati, originā, relighii ica pisti, educatsii, mindueari, pricādarea politică, status personal ica sotsial, hendichep, ilichii, orientari sexualā, aveari, pricādreari tu vārā grupā fārā privileghii, sānātatea ica cari itsi s-hibā altā bază (tu situatsuu cāndu baza egzistā tu momentul, ica egzista manāinti, a nu tu momentul, ica poati s-egzistā manclo, ica cari s-arucā pi vārñā personā)
- cari ari ti scupo ica rezultheadzā cu nipricunushteari ica griutāts tu pricunushtearia, realizari ica practicari di partea a tutālor personi pi unic fundamentu a tutālor āndrepturi shi libertatea, ica tu tretmanu ma nibun a vārñāļjei persona tu coleratsii cu altā.

Sistemlu ti valoari di cari s-ānchiseashti tu protsedurili cāndu ari discriminari easti bāgat pi fundamentul a ratificatilor cari egzistā (contracti internatsionali cari suntu aprucheati pi nivel a leghislativāļjei natsionalā), Constitutsia shi nomurli tu Republica Machidunia. Āngātan ahorghea ari pi sistemlu di activitāts cari lipseashti s-li bitisească cafi un stat cari li-apruche standardili adecvati internatsionali .

Tu Republica Machidunia shi tu aestu momentu ari un sistem di mehanizmi ti apurari, cari poati s-ufilisească tu situatsii ti discriminari etnică. Disperzitatea a determinantilor nidiscriminātoari, terminologhia shi mehanizmili ti apurari cari nu suntu pretsizati, fac griutati ti a lor intrari ti praxā shi fac problemi la apurarea, ghini ma, pot s-hibā ufilisiti tu multi situatsii (naima multu ta s-adarā bazā di facti ti dominantili turlii a discriminariļjei).

Cu ratificarea a ma multilor contracti internatsionali bānātorļji pot s-da petitsii individuali ica colectivi pānā la: Comiteltu ti āndrepturli a omlui, Comiteltu ti economitsi, sotsiali, culturali, Comiteltu ti eliminari a discriminariļjei dupu rasā, Comiteltu ti eliminari a tutālor formi di discriminari a muljeariljei, Comiteltu ti āndrepturli a ficorlor, Giudiclu european ti āndrepturli a omlui, Comiteltu a minishtsārlor la Consiliulu ali Europā shi Comiteltu consultativ, Consiliulu ti āndrepturli a omlui, Analtul comesar ti āndrepturli a omlui la ONU, Mrejā di individuali (Reporteri spetsiali, reprezentantsā spetsiali shi expertsā independentsā) shi mandati a grupilor ti lucrū ti āndrepturli a omlui.

ONU și structurile internaționale și regionale (OSCE, Consiliul de Europă și alți) li-pricânoscu și apropiați organizațiile guvernale ca parteneri importanți în lupta împotriva discriminării (ahorghea în partea de monitorizare, alertare, rapoarte, dar și în procedurile în situații concrete).

Prota și jghegă fundamentală în lupta împotriva discriminării și ahorghea, lupta împotriva discriminării etnice este: MONITORIZAREA activității și documentarea a informațiilor legate cu nițințirea a îndrepturilor și libertatea a omului.

Ta s-poată s-gioacă roluri de delihea, monitorizarea fără de altă lipseashti s-realizează cu nițințirea a născăntilor printre fundamentali și de năinti dată formă în realizare.

Experiența a organizațiilor guvernale poate mai s-ufilisească în activitatea nițințitoare în sfera a: praxălei sotsiale, administrativă și praxa la giudeți.

Colaborarea cu structurile guvernale și guvernale, formalizarea și adunarea a factorilor și senzibilitatea adecvată în esența a discriminării, sunt elemente importante în lupta împotriva discriminării și nițințirea a zăntălei de acțiune a discriminării.

[O PRIRUČNIKU]

Bosanski jezik

Ovaj priručnik treba poslužiti kao alat za prepoznavanje diskriminacije na etničkoj osnovi i iniciranje aktivnosti s ciljem spriječavanja, zaštite i sankcioniranja slučajeva ovakve diskriminacije.

U priručniku se polazi od definicije diskriminacije prema kojoj je diskriminacija:

- svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje, ili nejednako postupanje ili nepostupanje,
- na osnovu spola, rase, nacionalnosti, etničke pripadnosti, državljanstva, porijekla, religije ili uvjerenja, obrazovanja, mišljenja, političke pripadnosti, ličnog ili društvenog statusa, hendikepa, uzrasti, seksualne orijentacije, bračnog stanja, imovinskog statusa, pripadnosti depriviligiranoj grupi, zdravstvenom stanju ili na bilo koju drugu osnovu (u situaciji kada osnova postoji u trenutku, ili je ranije postojala, a ne postoji u trenutku, ili može postojati u buduću, ili se pripisuje određenom licu)
- koje ima za cilj ili rezultira u onemogućavanju ili otežavanju priznanja, uživanja ili praktikovanja od strane svih lica na jednakoj osnovi svih prava i sloboda, odnosno u nepovoljnijem tretmanu jednog lica u odnosu na drugo.

Polazni vrijednosni sistem postupanja u uvjetima diskriminacije bazira se na postojećim ratifikatima (međunarodni dogovori koji su prihvaćeni na nivou nacionalne legislative), Ustava i zakona u Republici Makedoniji. Posebna pažnja je posvećena sistemu zadataka koje treba izvršiti svaka država koja je prihvatila odgovarajuće međunarodne standarde.

U Republici Makedoniji i u trenutku postoji izgrađen sistem zaštitnih mehanizama, koji se mogu primjeniti u slučajevima diskriminacije na etničkoj osnovi. Disperziranost nediskriminatorских odredbi, terminološka neujednačenost i nepreciznost zaštitnih mehanizama, otežavaju njihovo praktikovanje i problematiziraju zaštitu, međutim, mogu biti iskorišćeni u velikom broju slučajeva (posebno s ciljem građenja baze podataka za dominantne vrste diskriminacije).

Ratifikacijom većeg broja međunarodnih ugovora, na raspolaganju građanima stoji mogućnost za podnošenje individualnih i kolektivnih peticija: Komitetu za ljudska prava, Komitetu za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Komitetu za eliminaciju rasne diskriminacije, Komitetu za eliminaciju svih oblika diskriminacije protiv žene, Komitetu za prava djeteta, Evropski sud za ljudska prava, Komitet ministara Savjeta Evrope i Savjetodavni komitet, Savjet za ljudska prava, Visoki komesar za ljudska prava OUN, Mreža individualnih (Specijalnih izvjestitelja, specijalnih pretstavnika i neovisnih eksperata) i mandati radnih grupa za ljudska prava.

OUN i regionalne i međunarodne strukture (OSCE, Savjet Evrope i sl.) prepoznaju i prihvataju nevladine organizacije kao značajne partnere u borbi sa diskriminacijom (posebno u dijelu monitoringa, alertiranja, izvještavanja, ali i u postupanju u konkretnim slučajevima).

Prvi i osnovni korak u borbi protiv diskriminacije i posebno u borbi protiv etničke diskriminacije je: MONITORING koji podrazumijeva zbir aktivnosti usmjerenih ka sistematskom evidentiranju i dokumentiranju informacija povezanih sa mogućim prekršajima ljudskih prava i sloboda.

Da bi mogao odigrati pravi ulogu, monitoring se mora sprovesti poštivanjem određenih bazičnih principa i unaprijed zadatom obliku ostvarivanja.

Iskustva nevladinih organizacija mogu poslužiti u daljem razvoju nediskriminatorskog djelovanja u oblasti: društvene, administrativne i sudske prakse.

Suradnja nevladinih i vladinih struktura, formalizacija sakupljanja podataka i odgovarajuća senzibilizacija o suštini diskriminacije, predstavljaju značajan element u daljoj borbi sa diskriminacijom i minimiziranju štetnih posljedica od akata diskriminacije.

[ABOUT THE MANUAL]

English language

This Manual is to serve as a tool for identifying ethnicity based discrimination and for encouraging activities in order to prevent, protect and sanction this kind of discrimination cases.

The Manual begins with the definition of discrimination which says that discrimination is:

- any distinction, exclusion, limitation or unequal treatment or non treatment,
- based on gender, race, nationality, ethnic origin, citizenship, origin, religion or belief, education, opinion, political affiliation, personal or social status, disability, age, sexual orientation, marital status, property status, belonging to unprivileged group, health condition or any other grounds (in a situation when the bases exists at the moment or existed earlier but does not exist at the moment, or may exist in the future or which is subscribed to an individual),
- aiming at or resulting into the inability or aggravation to recognize, exercise or practice all rights and freedoms by all individuals on equal basis, i.e. in a less favorable treatment of one towards another individual.

The initial value system of conduct in conditions of discrimination is based on existing ratified documents (international agreements accepted at national legislation level), the Constitution and laws in the Republic of Macedonia. Particular interest is devoted to the system of tasks which are to be carried out by each state which has accepted the relevant international standards.

In the Republic of Macedonia there is already an established system of protection mechanisms which can be implemented in cases of ethnicity-based discrimination. The spread of non-discrimination provisions, the terminology incompliance and imprecision of the protection mechanisms hinder their practicing and aggravate protection. However, they can be used in a large number of cases (particularly in building a data base on dominant types of discrimination).

With the ratification of a large number of international agreements, the citizens have a possibility to file individual or group petitions to: The Human Rights Committee, the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Committee on the Elimination of Racial Discrimination, the Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination of Women, Committee on the Rights of the Child, the European Court on Human Rights, Committee of Ministers of the Council of Europe and Councelling Committee, the Council of Human Rights, the UN High Commissioner for Human Rights, the Network of Individual Mandates (special reporters, special envoys and independent experts) and mandates of human rights work groups.

The UN and the regional international structures (OSCE, the Council of Europe etc.) recognize and accept NGOs as important partners in the fight against discrimination (particularly in the area of monitoring, alerting, informing as well as acting in some cases).

The first and basic step in combating discrimination, and particularly in combating ethnicity-based discrimination is MONITORING, a combination of activities directed to an organized evidence and documentation of information related to possible violation of human rights and freedoms.

In order to be able to play the true role, monitoring must be carried out with respect to certain basic principles and pre-set form of achievement.

The experience of the NGOs may be used in the further development of non-discrimination activity in the field of the social, administrative and judicial practice.

The cooperation of NGOs and government structures, the formalization of data collection and the adequate sensibility for the essence of discrimination is an important element in the further fight against discrimination and in minimizing harmful impacts of discrimination acts.

1. Xulipe- Diskriminacia; definiripe

O nadendipe e diskriminaciakoro ja pale o principi e bidiskriminaciakoro ovela cidime sar konstanta ki sasoični maškarmutni regulativa. Nane nijekh maškarmutno dokumento ano savo na ovela kerdo akava principi ja pale ko direktikano ja indirektikano čhani na ovela lipardo. O hako ko jekhipa, ja pale bidiskriminacia ovele korkorutno hako, numa thaj saikerdo elemento ke sa e aver hakoja. Maškar o sa, o generalnikano principo saikerdo ke sa e niveloja taro maškarmutno reguliripe na sine pherdo te arakhel jekh hošipe ke sa e fundavne hakoja thaj tromalipa tari rig sa e manuŝengiri. Savi te si trubutni ponadarutni specifikacia ki bidiskriminacia sar ulavdo hako thaj specifikano resipe ano definiripe e akale hakoskoro baše ulavde grupe manuša.

Ane forme sakone olendar nijekh ani maškarmutni regulativa majdirektikane si kerdo temelipe e principoskoro ki bidiskriminacia thaj o hako e manuŝenge kori olende te kerel procedura upral i jekh funda.

O principo kaj e manuša si jekh thaj kaj isi olen jekh hakoja si nukleuso e konceptoskoro baše manuŝikane hakoja thaj e fundavne tromalipa, numa thaj olengoro savaxtuno resipe thaj mangipe. Adaleske akava principo sikavela temeli thaj ano barjovipe e filozofikane-juristikane gindipaskoro upral savo ovela bazirime o koncepto, savo so cidela taro fakto kaj e manuša na sine tretirime sar jekh- thaj na ko nakhlo vaxt, thaj na pale adava si kerdo ano sastipe ano avdisutnipe.

O maripe e diskriminaciasa si vazdime ko majučo nivelo ani maškarmutni khedin bašo:

- baro buvljaripe e diskriminaciakoro
- ververipe thaj horipe e darhiengoro ke verver diskriminaciakere relacie
- pharipe thaj o kompleksnipe e resipangoro ko jekhipa maškar e manuša.

Ani teoria isi but verver terminiripa ko termino diskriminacia thaj adava bazirinela o dikhipa ane verver forme. Ko jekh buvlo, majgeneralnikano gindipe e diskriminaciakoro ovela lafi tadani kana e radža, institucie ja pale individue kerena tretmano e manuŝenge upral i funda disave olengere personalnikane karakteristikengoro. Adava ano majbaro dikhipa si rezultato e stereotipenge thaj e prejudicienge.

Stereotipia: buvljarde percepcie baši terminirime grupa manuša (dikhipa baši terminirime grupa manuša save so ulavena pobari grupa manuša)

Ola sikavena generalizacie, sasoinpe phandle e jekhe ja nekobor karakteristikenca ja pale ikljovne elementenca, save so ponadari kerena buti sa e preperutnenge (ja pale adava amen so gindinasa kaj si preperutne) ki jekh grupa.

Sa e Roma si muzikalno. O Samet si Rom vov si muzikalno.

E stereotipia ko sakodivipe sikavena jekhutno realnipe. Prekal e stereotipoja, upral i funda e tikne karakteristikengoro, thanarasa e manušen ki jekh kategoria upral i funda akale thanaripaskoro ponadari tamirinasa thaj o sasoinpe thaj o sargrupakoro peskoro relaciripe.

E prejudicie sikavena ocena (baripe) jekhe manuškere (ja pale grupa manuškere) bizo, ko čačipe, te džana thaj butfar te bazirina ko disave našukar informacie.

O baripe e jekhutnipaskoro si legardo tari rig e maškariipaskoro ano savo ovela vazdime o manuš thaj na ovela bazirime ko personalno nakhlo vaxt ja pale personalno džanipa. Adaleske so e prejudicie ovena lele sar kotor e sakodiveskere socializaciakere e manuškengoro (majbut ola si kotor taro majtikno barjovipe e manuškengoro) but si phare te ovel ko duj godja ja pale averkerde. Bare džanpipastar ano akava momento si te ova minsale kaj isi amen thaj te dikha amare keripa buti te dikha olen kori i prizma e olengere ovipaskere thaj limitiripaskere save so ola kerena amenge.

E stereotipia thaj e prejudicie si majbaro sebepi bašo nalelpe e averengoro thaj o nadendipe ja pale negiripe olengere barikane sistemengoro. Athar thaj i reackia e nadendipaskoro upral i funda e stereotipengoro thaj e prejudiciengoro thaj majbut voj ovela vakerdi sar “prejudicia ani akcia” thaj si rezultato e diskriminaciakoro, sar te si voj ja ksenofobia, antisemitizmo, rasizmo ja pale asavko tipi e bitoleranciakoro.

Ani jekh pošukar kerdi definicia šaj te ovel haljovdo:

- **sakova** averipe, ikaldipe, limitiripe ja pale keripe buti thaj pale najekh keripe buti,

- **upral i funda** e poloskoro, rasakoro, nacionalnipaskoro, etnikane preperipaskoro, themutnipaskoro, kustikipaskoro, religiakoro ja pale patjavipaskoro, sikljovipaskoro, gindipaskoro, politikane preperipaskoro, personalnikane ja pale amalikane statuseskoro, hendikeposkoro, beršalipaskoro, seksualnikane orientaciakoro, prandipaskere haleskoro, isipaskere haleskoro, preperipa ki deprivilegirime grupakoro, sastipaskere haleskoro ja pale save te si fundakoro (ani situacia kana i funda si kotor e momentostar, ja pale angleder adava sine, a na ovela ano momento, ja pale šaj te ovel ano avutnipa, ja pale savi so ovela xramome jekhe terminirime simake)

- **savi so isi resarin ja pale rezultato** savo so na dela te ovel kerdo ja pale si phare kerdo ko angigaripe, hošipe ja pale prakticipiripe e rigatar tare sa e manuša upral o jekh funda ke sa e hakoja thaj tromalipa, ja pale ko disavo ponašukar tretmano jekhe simake ani relacia e avere simasa.

Save si e phandlipaskere kotora ki jekh asavki buvljardi definicia?

O akto e diskriminaciakoro: averipa, ikaldipa, limitiripa ja pale najekh resipe ja pale biresipe. O averipe haljovela sakova aver keripe buti ja pale tretiripe e duj subjektongoro ani jekh situacia. O ikaldipa anela thaj našajdipa te ovel lelo diso, te ovel reslo ja pale te ovel kotor disostar. O limitiripe anela biresipe disoskoro (fizikano, biresipe e terminirime servisongoro, disave šajdipa, privilegie thaj av.). Ani formulacia si saikerdo thaj o aktivnikano thaj o pasivnikano čhani e diskriminaciakoro, ja pale keripe ja pale nakeripe.

E funde e diskriminaciakere: “putardi lista”, genjipe e momentikane percepirime manušengoro si majbare karakteristike e manušengere so ikalena sar diskriminacia. Maškaradava, sar funda e diskriminaciakoro šaj te ovel ikaldi karakteristika so nane ano momento ja pale nikana nane te ovel. Adaja karakteristika šaj te ovel kerdi ano naxhlpe ja pale šaj te na ovel sine dži akana, numa o kerutno e diskriminaciakoro ginda inela kaj isi (thanarela e dende manuše ani grupa savasa dendi i karakteristika).

Resarin e diskriminaciakiri: te šaj disavo kotor te ovel pendžardo sar diskriminaciakoro trubul te ovel ole resarin baši diskriminacia ko jekh terminirime manuš upral disavi tare dende funde ja pale disavi aver funda. Numa, thaj e kotora save so nane olen asavki resarin, e dende rezultato disave formasa e diskriminaciakoro, thaj adjaar preperena teli akaja definicia džikobor o rezultato e keripaskoro buti ja pale bibutikeripaskoro si: našajdipe ja pale pharipe e angigaripaskoro, hošipaskoro ja pale prakticipiripaskoro tari rig e sa e manušengiri upral i najekh funda ke sa e hakoja thaj tromalipa, ja pale ano ponašukar tretmano jekhe simakoro savi si premal i aver.

2. Specifikane forme e diskriminaciakere

Ane neveder terminiripe e diskriminaciakere ovela insistirime ola te oven lejarde upral i direktikani, ja pale indirektikani diskriminacia thaj a.v. džangavdo vilipe.

Direktikani diskriminacia

Aktivnikano keripe buti, savo so direktikano isi ole palpalunipa ja pale verver situacia e manušengiri ani konretikani situacia

Indirektikani diskriminacia

- keripe situacia sava so isi te phene tuke neutralnikane šartia ja pale kriteriumia, a savasa ovela čhivdi disavi sima ja pale grupa ani ponašukar situacia ani komparacia e avere simenca.
- keripaske asavke šartengoro ja pale kriteriumengoro nane objektivnikano arakhipe e čačipaskoro ja pale nane ole legitimnikani resarin savake isi resipe save si jekhutne thaj but trubutne.
- butfar ovena dikhle juristikane sa ko sa ikerde, numa olengoro averipe thaj keripe buti olenca sikavena konkretikani grupa e manušen kaj na ovela olenge dendo, džikobor adava na ovela čipota e manušenca so kerda adaja situacia
- indirektikani diskriminacia savi so but far si ko nivelo e šajdipaskoro.

Ki neveder maškarthemutni regulativa thaj ani nacionalnikani regulativa ko baro kotor e themakoro tare pošukar isipaskere phuva saven isi pošukar demokratia, ovela lafi thaj bašo džangavdo vilipe ja pale maltretiripe (harassment). O džangavdo vilope majbut ovela definirime sar forma e diskriminaciakoro ane šartia saven isi bimanglo relaciripe phandlo e angleder vakerde šartenca, a saven isi resarin ja pale rezultato so phagela o digniteto e disave manušeskoro ja pale kerela damkeripaskoro dušmanikano, degradaciakoro, teljardipaskoro ja pale daravnipaskoro atmosferipe.¹

Uzal o diskriminirime, majbut far e specifikane forme ki diskriminacia si: ksenofobia², rasizmo³, antisemitizmo⁴, thaj generalnikani bitolerancia⁵ thaj i garavdi diskriminacia.

¹ Sar džangavdo vilipe ovela gindime thaj o seksualnikano džangavdo vilipe, damkeripe e diskriminaciasa, paldipe thaj rasakiri segregacia, sar thaj o tamiripe thaj ikerdipe e arhitektonikane trujalipaskoro, savo so pharekerela o resipe e manušengoro saven isi hendikepo dži e putarde thana, ja pale o nanipe e godjaver resipangoro e simenge saven isi hendikep.

² O lafi ksenofobia avela taro grkikano lafi thaj si dar taro avralphuvutne. Adava legarela kori specifikani phandli rota: me darava e bipendžarde manušendar adaleske so na pendžarava olen, a našti te pendžarav olen adaleske so darava olendar.

³ O rasizmo anela aver keripe buti e manušenca upral i funda olengere preperipaskoro kori i specifikani manušikani rasa. Akava aver keripe buti ovela dendo ki funda kana isi gindipe baše superiornikane thaj inferiornikane rase.

⁴ Ulavdi forma e diskriminaciakiri e Jaudienge, savi so peskoro majbaro cidipe lela ko Dujto lumiakoro maripe.

⁵ Bitolerancia si nanipe e patjivipaskoro ko čhani e dživdipaskoro ja pale patjavipaskoro e averengoro. Akava isi kana nijekh na dela te ovel kerdo averenge te dživdinena aver čhani e dživdipaskoro thaj avere čhanesa te dikhen ke butja. I bitolerancia anela kaj e manuša si ikalde taro socialnikano dživdipe bašo olengoro patjavipe, poloskoro preperipe, seksualnikani orientacia ja pale, sadane, bašo čhani e uravdipaskoro ja xaravipaskoro.

I diskriminacia savi so majbut fare nane lokhi dikhli (na ovela manifestirime sar putardi, agresivnikani, pendžardi diskriminacia, numa ane but procedure, save so ko dikhipe anena aver proceduripe e manušenca) thaj adaleske adathar vakerasa baši garavdi diskriminacia⁶

Ulavde majphari situacia si kana thaj i viktima taro diskriminaciakoro relaciripe na kerela percepcia (na pendžarela i diskriminacia). Akava majbut ovela kerdo ano amalipe save isi zorali tradicia, religioznikano terminiripe pobare kotorestar tare dživdutne ja pale phare patriarhaliniane relacienca ko nivo e familiakoro thaj buvleder familiakiri khedin.

I forma e diskriminaciakiri butfar adhinela e kerutneskiri e diskriminaciakiri, a adava šaj te oven thaj e individualcoja, grupe individualcoja ja pale i them. Ocenindo kaj i diskriminacia si zoralo dušmani e demokratia-koro e thema phandle lafi uzal e individualnikane obligacie te keren thaj principio ko generalnikano obligaciripe e themakoro taro aspekto e keripaskoro bidiskriminaciakoro atmosferipe, promocia e bidiskriminaciakoro, tamiripe e bidiskriminaciakere zakonoja, kontrola thaj sancionirioe e aktongoro ki diskriminacia ani savi te si sfera e dživdipaskiri e manušenğiri. Ano adava perena thaj e pharipa te oven nakhavde e palpalunipa e akatne diskriminaciakere.

I relacia dikrminitaroro/diskriminirime majbut ovela lipardi ani relacia e butipaskiri/minoriteteskiri. Biho-havni karakteristika e diskriminaciakiri si kaj i dominantikani thaj zoraleder grupa kerela diskriminacia upral i kišleder thaj tineder dominaciakiri grupa, numa adava na adhinela e gindipaskoro e khedipaskoro numa anglo sa, adhinela olakere resipastar dži e resursia ki khedin thaj dži ko isipe faktikane elementoja ko zuralipe (love, organizacia, isipe, pozicia ani radži). Ane disave čipote, thaj majbut i minoritetnikani grupa si adaja so isi ola i faktikani zur thaj savi so isi ola šajdipe te kerel diskriminacia e butipaskere populaciake.⁷

Disave grupe manuša tradicionalnikane ja pale but lungo sine ikalde ko terminirime formipe e diskriminaciakoro thaj olakere momentalnikane situaciakoro ani khedin thaj sikavela o rezultato akale diskriminaciakoro. Adaleske adala fremia sine vazdime sar koncepto “afirmativnikani akcia” (a.v. “pozitivnikani diskriminacia”).

Afirmativnikani akcia: aktivipa thaj merke save so lela i them sava so isi resarin te tiknjarel dži ko minimum, te cidel ja pale te peravel e faktoja tari disavi anglederutni diskriminacia. Thaj adaleske sakova proceduripe ka ovel esapime sar diskriminacia, thaj adathar thaj majšukar si te ovel kerdo o averipe tari afirmativnikani akcia.

⁶ But fare nane percepcia ja e diskriminaciakiri upral i funda e poloskiri, seksualnikane orientaciakoro, beršalipaskoro.

⁷ Asavko misal si o apartheid, savo so lungo vaxt egzistirinda ani Tatirigali Afrika, i diskriminacia e džuvljenca thaj av.

Klidarde kriteriumia te šaj te ovel vakerdo kaj isi afirmativnikani akcia si: a) angledrutno isipe e diskriminaciakoro thaj b) resarin e aktuelnikane aktivipangoro ja pale merkengoro si o nakhavipe e palpalunipaskoro tari adaja angledrutni diskriminacia. I afirmativnikani akcia ja pale “pozitivnikani diskriminacia” si, thaj adjaar, o diskriminaciakoro keripe buti pali peskiri natura, numa adaja akcia si vaxtesa limitirime, racionalnikani, ojavakerdi thaj ovela kerdi sade e dende merkenca ani funkcia ko nakhavipe ja pale korekcia e anglederutne, faktikane zurarde diskriminaciakoro.⁸

⁸ But fare nane perceptcia ja e diskriminaciakiri upral i funda e poloskiri, seksualnikane orientaciakoro, beršalipaskoro.

- a) o verver tretmano e avralphuvutnengoro ani Republika Makedonia so si phandlo e tromalipanca thaj e hakonca dende e Konstitucionalesa, e zakonenca thaj ane amškarthemutne phandle lafia kori save resli i Republika Makedonia, a save si direktikane ikljovne taro themutnipe e Republika Makedoniakoro;
- b) o verver tretmano e simengoro upral i funda e karakteristikengoro save so si ki relacia e save te si fundengiri ki poza 1 taro dženo 4, kana e uprevakerde karakteristike, baši natura ki konkretikani profesia ja pale aktivipa, ja pale baše šartia ane save ovena kerde e profesie, sikavela majbaro thaj terminirime rodipe, i resarin si legalnikani, a o šarti na nakhela o trubutno nivelo olakere realizaciakoro;
- c) o verver tretmano e simengoro upral i funda e religiakoro, patjavipaskoro ja pale poloskoro ano phandlipe e profesiasa so ovela kerdo ane religioznikane institucie ja pale organizacie kana, pali natura ko konkretikano keripe buti ja pale profesia, ja pale baše šartia ane save ovela realizirime, i religia, patjavipe e poloskiri sikavela sa ko sa majbaro thaj terminirime rodipa, tari diklhutni nukta e instituciakiri ja organizaciakiri, kana i resarin si legalnikani a o šarti na sikavela o trubutno nivelo baši realizacia;
- d) terminirime rodipe bašo minimalnikano phuripe, profesionalnikani nakhlo butikeripe ja pale stažo ke procesoja e alusaripaskere ja pale deipa ke terminirime privilegie phandle e butikeripasa, kana akava objektivipe si čakikano bašo resipe e zakoneskere resarinakoro ki zakoneskiri resarin thaj o saikeripe ko akava butikeripe thaj na nakhela o direktikano trubutnipe bašo realizirime e resarinakoro;
- e) terminiripe si šarti bašo maksimum phuripe ano proceso e butikeripaskoro savo so si phandlo e trubutnipasa taro treningo ja pale baše trubutnipa tare racionalnikane vaxtikane limitiripastar phandle e penzioneripasa anglodikhle e zakonesa, kana adava si objektivnikano čakikano baše resipa e zakoneskere resarinengoro thaj e saikeripaskoro ko akava diverziteti thaj na nakhela o trubutno nivo bašo resipe e resarinakoro;
- f) o ulavdo arakhipe e khamne romnjakoro thaj dajakoro, anglodikhlo e zakonesa, sade kana i khamni romni ja pale daj na mangela te labarel akava arakhipe thaj adaleske ka del ko xramome čhani dži ko džanipe e butideutneske;
- g) merke save so ovena anglodikhle e zakonesa bašo vazdipe e butikeripaskoro;
- h) verver tretmano e simenge saven isi hendikep ani realizacia e treningongoro thaj leipa sikljovipa resarinasa te ovel hošime o ulavdo sikljovipaskoro trubutnipe bašo jekhahjehipe e šajdipangoro;
- i) anglodikhipe minimum thaj maksimum berša bašo resipa dži terminirime niveloja e treningongoro thaj sikljovipa, kana adava si obkektivnikane čakikano bašo resipe e zakoneskere resarinakoro thaj e saikeripaskoro ko akava ververipe thaj na nakhela o trubutnipa, te lelja pes o fakto e natirakoro thaj e treningoskoro ja sikljovipaskoro ja šartengoro save so ovena kerde ko ververipa a na nakhevena o trubutnipaskoro nivelo bašo resipe e resarinakoro;
- j) ulavde merke tare save isi privilegie e individualcon ja pale e grupen save so si ki bilačheder situacia kerdi upral i funda e šartengiri liparde ano dženo 4, poza 1, resarinasa te ovel jekhahjekh e olengere šajdipanca, sa džikote na ovena kerde e trubutne merke;
- k) ulavdo arakhipe, anglodikhle e zakonesa baše čhave bizo daj/dad, tikneberšale, korkoriparvarutne daj/dada, manuš hendikeposa;
- l) merke bašo arakhipe e ulavdipaskoro thaj e identitetoskoro e simenge save so preperena ke etnikane, religioznikane ja pale čhibakere miniritetoja thaj olengoro hako te arakhen thaj barjaren o plesutno identiteto individualnikano ja pale ani khedin e avere dženenca ki olengiri grupa;
- m) merke ani ranik e sikljovipaskiri thaj e treningongiri, save so trubun te arakhen participiripe e simenge tare etnikane minoritetoja džikaj si trubutne e merke;

E merke ki afirmativnikani akcia si preciznikane definirime thaj vaxtikane limitirime (dži resipe ki faktikano jekhipe, ja pale atmosfera ani savi e manuša šaj ko jekh čhani te hošinen, praktikirinen thaj arakhen peskere hakoja thaj tromalipa)

Dikhlo akale rošasa, i etnikani diskriminacia šaj te ovel definirime sar averipe, ikaldipe, limitiripe ja pale bijekhipe, ko drom e džangavde vilipaskoro, direktikane ja pale indirektikane, putarde ja pale garavdo proceduripe ja pale bikeripe buti kori e grupa e manušengiri ja pale terminirime simengoro upral i funda e olakere/oleskere etnikane preperipaskoro ja pale olakere preperipaskoro, a so isi resarin ja pale rezultato dela e bišajdipaske ja keripe pharipa ko angigaripa, hošipaske ja pale praktikiripaske ke olakere/oleskere hakonge ja tromalipange jekhajekh sar thaj sa e aver numa adalasa so dela balansiripa e palpalunipaskoro tari anglederutni diskriminacia.

I etnikani diskriminacia na ikalela i diskriminacia pali aver funda (polo, rasa, nacionalnipe, themutnipe, kustikipe, religia ja pale patjavipe, gindipa, politikano preperipa, personalno ja pale amalikano statuso, hendikepo, baripe, seksualnikani orientacia, prandipaskoro hali, isipaskoro hali, preperipa ki depriviligirime grupa, sastipaskoro hali ja pale savi te si funda).

(1) Na ovena esapime baši diskriminacia e afirmativnikane merke save so ovena lele tare putarde institucie ja pale tari rig e fizikane ja pale jurist ikane simengiri, konstatirime sar čakikane ano nakhlo vaxt, akanutnipe ja avutnipe, a save so šaj te oven lele sa džikote na ovela ko sa reslo o faktikano jekhipe (pozitivnikani diskriminacia):

- a. ano labaripe e simakoro, grupakoro manušengoro ja pale khedin resarinasa te oven ikalde ja pale te oven tiknjarde e najekhpa thaj te ulo o averipe čakikano thaj proporcionalnikano ki resarin thaj e resarinasa te ovel arakhle olengere naturakere barjovipa thaj efektivnikano resipe ko olengoro hako ke jekh šanse ani komparacia e avere manušenca, grupenca tare manuša thaj
- b. Afirmativnikane merke saven so isi resarin te arakhen e depriviligirime grupen (manušen save so čživde ki situacia ko najekhpa ani komparacia e butipaskere populaciasa bašo olengoro socialnikano kustikipe, hendikepo ja pale e manušenca save so khuvana pumen e marginalizaciasa baše specifikane trujalipa, sar hronikane nasvalipa, SIDA, manuša so drogirinena pumen, ja isi olen statuso sar našle manuša, rodutne e azileskere ja pale androne našle manuša) resarinasa te oven tiknjarde e faktikane bijekhpa thaj o averipe e čakikaneskoro thaj proporciakoro ki resarin te šaj te ovel arakhlo olengoro naturalnikano barjovipe thaj efektivno resi[e ko olengoro hako ke jekh šanse ani komparacia e avere grupenca, simenca ja pale khedinenca;

3. Maškarthemutno hako mujal i diskriminacia

O maškarthemutno hako kerda jekh but putardi poza ko keripe buti ko savo te si formipe e diskriminaciaoro.

Ani maškarthemutni regulativa i diskriminacia ovela bidendi sar te si generalnikani ja pale upral i konkretikani funda ja pale funde so si gende ano maškarthemutno dokumento (ulavde forme ki diskriminacia).

Ano dženo 1 tari Univerzalniki deklaracia baše manuškane hakoja ovela dendo kaj sa e manuškane hakoja ovena biande jekhajekh palo digniteto thaj hako, a ano dženo 2 o terminiripe ovela konkretizirime ke hakoja sa e manuškengere dende ki Deklaracia, ja pale: sakova so isi ole e hakoja thaj e tromalipa dende ki akaja Deklaracia bizo te ovel dikhlo taro savo te si formasar rasa, rang, polo, čhib, religia, politikano ja pale aver gindi, nacionalnipe ja socialnikano kustikipe, isipe, bianipe ja pale aver statuso. O terminiripe ko dženo 2 si putardo, numa i bidiskriminacia thaj adava terminiripe si dendo sade ko hakoja dende ani Deklaracia. I bidiskriminacia ovela aplicirime ko sakova hako ulavde, a nekobor terminante ani Deklaracia dena thaj specifikane arakhipe tari diskriminacia.⁹

O maškarthemutno pakto baše manuškane thaj politikane hakoja ovela saikerdo ke duj bare džene save so si phandle e diskriminacia.

Dženo 7

- dela garancija anglio zakono- “sarine si jekh anglo zakono thaj isi olen hakoja bizo nisavo diskriminiripe ko jekh arakhipe taro hako”

Dženo 16

- e jekh hakoja e džuvljakere thaj e murškere anglo prandipe, bašo vaxt e prandipaskoro thaj palo oleskoro phagipe.

Dženo 23

- sakov, bizo diskriminacia isi ole hako ki jekh pursaka baši jekh buti

Dženo 2

- obligacia si te ovel arakhle e hakoja dende ano Pakto jekhajekh te ovel olen sa e e individuen bizi diskriminacia

Dženo 26

- generalnikani terminanta: “Sa e manuša si jekh anglo zakono thaj isi olen hakoja bizo nisavi diskriminacia ko jekhutno arakhipe anglo zakono”

⁹ O dženo 7 anela kaj bidiskriminacia ani zakoneskiri regulativa (savi so haljovela thaj obligacia bašo zakonoanipaskoro kerutno) thaj bidiskriminacia ano proceduripe e sudongoro.

Ano pakto ovena liparde e forme te ovel **patjivkerde** thaj **te oven arakhle** savesa ovela dendo o gindipe ki a.v. “negativnikani” thaj “pozitivnikani” obligacia.

Patjivkerde

I them isi ola obligacia te ikerdovel tare limitiripa ko hakoja garantirime e Paktosa

Oven arakhle

I them isi ola obligacia te lel (pozitivnikane) merke te šaj te arakhel o efektuiripe e hakojegoro garantirime e Paktosa

I obligacia bašo arakhipe e hakojegori anela kaj i them trubul te kerel efektivnikane merke bašo arakhipa sa akale hakojegoro ani relacia e sa e phagipanca, phandindo athe thaj e phagipa save so avena thaj tari rig e fizikane simengiri, ja pale privatnikane kerutnengiri. O dženo 2 sakana ovela dikhlo ani relacia e avere dženenca ko Pakto (save so nane ki relacia e generalnikane terminiripasa dendo ano dženo 26¹⁰, sar thaj e ulavde terminantenca dende ano dženo 24¹¹ thaj ano dženo 3¹²).

Ano korkoro Pakto nane dendi i definicia ko džanipe e diskriminaciakoro, numa o Komiteto baše manuškane hakoja (badani formirime e Paktosa thaj si ki funkcia te kerel arakhipe oleskere realizairipaskoro) ano thavdipe e peskere butjakoro thaj isi ola barjardi i definicia.

Diskriminacia si sakova averipe, ikaldipe, limitiripe ja pale privilegiripe savo so ovela bazirime ki rasa, rang, polo, čhib, religia, politikano ja pale aver gindipe, nacionalnikano ja pale socialnikano arakhipe, isipaskoro hali, bianipe e čhavengoro ja pale aver statuso thaj saveskiri resarin ja palpalunipa si te kerel negacia ja pale rumipe e angigaripaskoro, hošipaskoro ja pale prakticiripaskoro sa e manušengoro ko jekh čhani ke sa e tromalipa thaj hakoja.

¹⁰ Ano Pakto akaja terminanta si terminirime e rodipasa: o zakono te na del sakoja diskriminacia thaj te ovel osigurime jekhutno e arakhipasa tari sakoja diskriminacia.

¹¹ Sakova čhavo bizi diskriminacia... isi hako oleskere familia, amalipa thaj e thema te sikaven arakhipa savo so rodela oleskoro statuso sar tiknoberšalo.

¹² E thema save so si riga ko akava pakto isi olen obligacia te na den jekhutno hako e muršenge thaj e džuvljenge te hošinen sa e dizutnikane thaj politikane hakoja dende akale paktoste.

O koncepto e diskriminaciakoro so si dendo ki akaja definicia si but buvlo adaleske so i definicia astarela o iradalo thaj o biiradalo keripe buti ja bikeripe so šaj te ovel ole diskriminaciakere palpalunipa. Ko jekh, prekal i praktika ko Komiteto baše manuškane hakoja si tamirime thaj i poza kaj nane sakova averkerdo proceduripe ka ovele sapime sar diskriminacia. Uzal o Komiteto, džikobor o kriteriumia akaleske si racionalnikane thaj čačikane thaj džikobor si dromarde kori o resipe e resipangoro ko Pakto nane te oven esapime baši diskriminaciakere. I pozitivnikani akcia ja pale akcia privilegiripaskiri si dende merke thaj šaj te oven rodime zikobor si trubutne te šaj te oven naxhljarde (koregirime) i diskriminacia so faktikane ovela kerdi sa džikote na ovela arakhlo akava. Thaj adjaar, o jekh hošipe ke hakoja thaj ke tromalipa, uzal o Komiteto, na anela jekh tretmano ani sakoja čipota.

Ano zurardipe ja pale kana isi ja nane diskriminacia, na ovela jekhutno lafi baš adava si ja na kerdo averipe, numa ovela rodljarde si ja na e kriteriumia labarde ja pale objektivnikane thaj **si ja na e resarina save so mangena te oven kerde legitimnikane ano jekhajehipa e Paktosa.**

Legitimnikano si o limitiripe e hakoskoro ko krlo phandlo e themutnipasa jekhe simakoro, ja pale ani relacia e keripasa postamento bašo minimalnikano phuripaskoro limito e manušeske so trubul te del krlo.

Ano Pakto, thaj adjaar sar so si ki Univerzalniki deklaracia, ovela dendo kaj i viktima e diskriminaciakiri trubul te ovel ola efektivnikano juristikano drap, savo so ka ovel realizirime anglo sudoskere ja aver kompetentnikano autoriteto.

E generalnikane bidiskriminaciakere terminante dende ani Univerzalniki deklaracia thaj ano Pakto baše manuškane thaj politikane hakoja, sar thaj e arakhina e Komitetoskoro baše manuškane hakoja si e funde bašo anipe e **Konvenciakoro bašo cidipe sa e formengoro ki rasakiri diskriminacia (ICERD)**, sar jekh tare majbare džanlipaskere dokumentoja ki akaja ranik. Ano dženo 1 akale Konvenciate baši rasakiri diskriminacia ovela definirime kaj: sakova averipe, ikaldipe, limitiripe ja pale deipe anglipe si fundirime upral i rasa, rang, kustikutne, nacionalnikano ja pale etnikano preperipe, saven so isi resarin ja pale rezultato te ruminen ja pale te kompromitirinen o angigaripe, hošipe ja pale keripe buti telo jekhutne šartia e hakojegere e manušeskere thaj e fundavne tromalipangoro ko politikano, ekonomikano, socialnikano thaj kulturnikano umal ja pale ki sakoja ranik taro putardo dživdipe. O baro elemento e Konvenciakoro si kaj o pendžaripe e simengoro sar preperutne ki disavi grupa savi te si tare vakerde funde nane buti e themakere, numa thaj pučipa ko korkoriterminiripe sakone simakoro.

Ulavdi specifika si o xulipe e afirmativnikane akciakoro (ovela labardo o termino “specialnikane merke”), a sava ovena kerde juristikane averipa ki negativnikani thaj ki pozitivnikani diskriminacia. Na bizo funda, i pozitivnikani diskriminacia ja e merke, so nane te oven tretirime sar diskriminacia, si thanarde sar štarto poza ano adava dženo 1 kote so ovela definirime (i negativnikani) diskriminacia.

I lista e fundengiri baši diskriminacia savenge ovela vakerdo akale konvenciate si phandle (voj numa ikerdovela sade ki rasa, rang, kustikutne thaj o nacionalnikano ja pale etnikano preperipe sar funda diskriminaciakoro).

Nevipa si e buvlipa e nadendipaskoro thaj i agitacia e diskriminaciakoro, pala adava ko koncepto e averipaskoro thaj ko aver proceduripe e manušenca, sar thaj i rasakiri segregacia thaj o apartheid. Ulavdo bare džanlipastar si thaj i obligacia so ovela dendi e themenge te šaj te len sigutne thaj efikasno merke ani ranik e sikljovipaskere, sikavdipaskere, kulturakere thaj informaciengere “resarinasa mujal e prejudicie save so legarena kori i rasakiri diskriminacia”.

Aver baro dokumento akale ranikatar si i **Konvenca bašo cidipe e sa e formengoro ki diskriminacia e džuvljengoro**. Akava si jekhto maškarthemutno, juristikano-obligaciakoro phandlo lafi, savo so si ki relacia konkretikane e džuvljasa. Ano dženo 1 si dendi i definicia e diskriminaciakiri uzal savi i diskriminacia ka ovel esapime sakova averipe, ikaldipe, limitiripe ano dikhipe e poloskoro, so isi baši resarin te kerel bilačhipa ja pale bidendipa e angigaripaskoro, hošipaskoro ja pale keripe butjakoro tari rig e džuvljakoro ke hakoja e manuškere thaj ko fundavno tromalipe e politikane, ekonomikane, socialnikane thaj kulturnikane umaleskoro, bizo te ovel dikhlo olengoro prandipaskoro hali, upral o jekhajekhipe e muršengoro thaj e džuvljengoro.

Anp dženo 2 ovela vakerdo kaj e thema isi olen trubutnipe te keren merke bašo cidipe e diskriminaciakoro thaj ani putardi thaj privatnikani sfera thaj adava si kerdo tari rig save te si manuškiri, organizaciakiri ja pale firmakiri. O vakerdipe kaj e thema si obligacime baše privatnikane aktoja e diskriminaciakere adaleske so ola sikavena bibaxtagor ki them save so si phandle e prevenciasa ke phagipa e hakojegoro ja pale ano rodipe thaj sankcioniripe e aktongoro ko phagipa. Akava si phandlo e ponadarutne keripasa buti ani savi ovela kerdo insistiripe ko cidipe e prejudiciengoro thaj ke sikle praktikengoro bazirime ke poloskere stereotipoja.¹³

Misaleske, kana isi čipota ko kherutno bilačhipa upral disavi džuvli, e thema isi ola obligacia peskere maškarthemutne durudžipanca, ano jekhajekhipe e konvenciasa, džikobor na lela jekhutne merke, te arakhel efektivnikani arakhipa e džuvljake taro asavko zoralipe.

Ani **Europakiri konvenca baše manuškane hakoja thaj tromalipa** i diskriminacia ovela tretirime ano dženo 14 thaj ano protokolo 12 taro 2000 berš.

Uzal o dženo 14, o hošipe sa e hakojegoro thaj tromalipangoro si dende ani akaja Konvenca, ka arakhel bizi dikriminacia upral i funda e poloskiri, rasakiri, rangengiri, religiakiri, politikane thaj aver gindipaskiri, nacionalnikano ja pale etnikano preperipa, preperipa ko nacionalnikano minoriteto, isipaskoro statuso, bianipe ja pale aver statuso. Baši akaja formulacia, i diskriminacia uzal i Konvecnia ovela dikhli sakana ane fremia

¹³ Ano dženo 5 tari Konvecia ovela vakerdo kaj: “E thema save so si džene lena sa e trubutne merke bašo keripe averipe e sasointe thaj e kulturnikane tradiciengoro ano dikhipe e relaciakoro e muršenge thaj e džuvljenge te šaj te oven cidime sa e prejudicie, sar thaj o sikljovno thaj sakoja praktika fundirime upral o haljovipe bašo inferiornipe ja pale superiornipe e džuvljakoro”.

e realiziripaskoro ko sakova tare aver hakoja dende ano late, a na sar korkorutno hako.

Adaleske so i lista e fundengiri nane phandli, o Europakoro sudo baše manuškane hakoja ani peskiri praktika isi ole šajdipa thaj te kerel tretmano thaj e čipote kana isi diskriminacia upral i funda e prandipaskere haleskoro, hendikepo, seksualnikani orientacia, transeksualnipe, thaj panda armiakoro rango.

Ano dženo 1 taro protokolo 12 si kerdo averipa ano drom e korkoripaskoro saveste isi džanlipe tari bidiskriminaciakiri terminacia thaj šajdipe ko olakoro pobuvlo keripe anglo sudo. Akale dženezeste si saikerdo o generalnikano nadendipe e diskriminaciakoro, adalesa so voj ovela relacirime sade ke hakoja anglodikhle e Konvenciasa, thaj adava ko: savo te si hako dendo ko hako 9telo hako ovela haljovdo sar o nacionalnikano adjaar thaj o maškarthemutno hako). Ani poza 2 ko akava dženo, i diskriminacia si phandli e putarde radženca, ja pale nijekh nane te ovel diskriminirime tari rig save te si putarde radžatar upral savi te si funda kola si vakerde ani poza 1.

Akava dženo na sikavela dajatva angle thema save so lena merke baši prevencia ko savo te ovel nivo e diskriminaciakoro ani relacia e privatnikane simengoro, numa, o bibaxtagor e themakoro si te arakhel e šartia bašo arakhipa tari diskriminacia ani relacia e privatnikane simengoro thaj kaj šaj ane terminirime šartia te ovel lelo ko dikhipi tari rig e sudoskiri.

Akala si majbare maškarthemutne dokumentoja ane save ovena kerde butja ki diskriminacia, numa isi panda pobuter tare maškarthemutne dokumentoja save so kerena buti e specifikane ranikenca thaj adava putarela o šajutno diskriminirime ani adaja specifikani ranik.

Taro aspekto e diskriminaciakoro palo etnikano preperipe, ulavde si bare:

- a) **ane fremia e sistemasoro ko UNO-** Konvencia baše hakoja e čhaveskere, Maškarthemutni konvencia bašo arakhipi sa e butjarnengiri thaj e džengengiri ke olengere familie save so kerena migracia, I Deklaracia baše hakoja e manušenge saven isi hendikep, Deklaracia e hakojenje bašo mentalnikane retardirime sime, Deklaracia bašo cidipe e sa e formengoro ki bitolerancia thaj ki diskriminacia upral i funda e religiakiri thaj patjavipaskiri, Deklaracia baše hakoja e simengiri save so preperena ke nacionalnikane ja pale etnikane, religioznikane thaj čhibakere minoritetoja, Deklaracia baše hakoja e simengoro save so nane themutne e themakere savate dživdinena;
- b) **ano fremi e sistemasoro ko Konsilo e Europakoro:** Europakiri socialnikani konvencia, Europakiri konvencia baše regionalnikane thaj minoritetengere čhiba, i fremiskiri konvencia bašo arakhipi e nacionalnikane minoritetengiri, Europakiri konvencia bašo realiziripe e hakojengoro e čhavengoro; thaj
- c) **ane fremia ki Europakiri unia** ovela dendi bari sama ko principio e bidiskriminaciakoro. I poloskiri diskriminacia si regulirime bute aktonca, džikote e avere diskriminaciake isi panda phandle lafia ko Nivelu e Uniakoro. E leljaripasa e e Konvenciakoro baše manuškano hako thaj e leljaripasa e dženeskoro 13 taro Phandlo lafi taro Amsterdam, si putardo o drom bašo formuliripe e dende “vakerdipange” (direktivenge), save so ovena dromarde dži e džene ki Unia thaj saven isi baro asari upral o ponadarutno barjovipe ko nacionalnikano zakonoanipa ki sakoja dženi.

O principo e bidiskriminaciakoro sikavela kotor taro generalnikane principia ko hako so i Unia trubul te sikavel sa e aktivipa (thaj ano nanipe e specifikane terminantengoro).

Ani konvencia baše manušikane hakoja ki EU si dendo bidendipa sa e formenge ki diskriminacia upral 17 individualnikane gende funde dende ani ekstenziva (biphandli lista). Ani akaja lista jekhto dormeske ani maškardhemutni regulativa sar funda baši šajutni diskriminacia ovena liparde e genetikane formiripa (intervencia) thaj i seksualnikani orientacia.

SAR ANE SA E PONEVE
INTERNACIONALNIKANE AKTOJA THAJ
ANE TERMINANTE KO KONVENCIA
E MANUŠIKANE HAKOJENGORO
SI ANGLODIKHLI I POZITIVNIKANI
DISKRIMINACIA/AFIRMATIVNIKANI
AKCIA E THEMAKIRI RESARINASA TE
OVEN TIKNJARDE E PALPALUNIPA E
DIKRIMINACIAKERE (KOMPENZACIA BAŠI
NAKHLI DISKRIMINACIA).

4. Lumiakiri konferencia thaj e durbaneskere dokumentoja

Cidindo taro fakto kaj uzal i bari maŝkarthemutni regulativa, i praktika serioznikane aĉhola thaj kaj pale ovena inkljovne neve forme ja pale sikavdipa thaj manifestacie e diskriminaciakere, i intenacionalnikani khedin ane fremia e Uniime Naciengiri organizirinda i Lumiakiri konferencia mujal o rasizmo, rasakiri diskriminacia, ksenofobia thaj aver bitolerancia muja savi so o jekhtho khedipe ikerda ano 2001 berŝ ano Durban, kana leljarda thaj o dokumento vakerdo sar Durbaneskiri deklaracia thaj programa baŝi akcia, a o dujto ano 2009 berŝ ani Ŝeneva kote so leljarda o dokumento vakerdo sar Phandlo dokumento tari durbaneskiri revialnikani konferencia.

O phandlo dokumento tari durbaneskiri revialnikani konferencia ja, baŝe trubutnipa akale legarutne lileske amen ka vakera ole “Durban 2”, panda tare xulime nukte (d.n. 8) kerela decidnikani relacia maŝkar i diskriminacia ki jekh thaj o ĉororipe, bibajrovipe, marginalnipe, socialnikano ikladipe thaj e ekonomikane averipa ki jekh rig. O ikaldipe si but bare dŝanlipastar so o Durban 2 putarde definirinda a si phandlo e jekhipasa ko doŝalkeripaskoro-juristikano bidendipe ki rasakiri diskriminacia, ja pale ko vazdipe e nacionalnikane, rasakere thaj patjavipaskere bimangipaskoro thaj e hakoskoro ko tromalo vakerdipe e gindipaskoro.

Akalesa praktikane, pobuter naŝti e gindipa e superiornipaskere e disave naciengere thaj o akharipa ko bilaĉhipe ano adava anav te oven “garavde” palo hako e tromale vakeripaskere ko peskoro gindipe. Adava vakeripe si thaj trubul te ovel bidendo thaj sankcionirime.

O Durban 2 dikhela i relacia maŝkar i diskriminacia thaj o teljardipe, thaj uzal adava so detalnikane kerdo butikeripe e Durbaneskere deklaraciasa, ane nekobor ranika, sar so si o butikeripe, arakhipa e ŝukar, ano sektoro e servisengoro, pala adava o sikavdipe, kheripe numa thaj e putarde funcie.

Ano sasto Durban 2 dominirinela i poza baŝo oblikaciripe e themakoro sar fundavno thaj bitrujalime faktoro ano dikhipa thaj ano maripe mujal i diskriminacia. Adathar, ŝaj te ovel tromale vakerdo kaj ovela kerdo sistemo tare dende butja ani them.

Sistemo tare dende butja baši them	
Dizutnikano amalipe	Ikerela e (thaj e finansiakere) akcie ko civilnikano sektoroani ranik e vazdipaskoro ki putardi minsa baše savaxtune diskriminacie.
	Ikerela e aktivipa ke informativnikane drakhalina save so khedena e barikane informacie baši diskriminacia
	Cidela sa e pharipa ano aktivipa thaj dela dži ko šajdipa e biradžikane organizacienge tromale te keren buti
Nacionalnikane badania baše manušikane hakoja	Kerena naacionalnikane themakere badania thaj institucie save so si dromarde te keren maripe mujal i diskriminacia
	Dena dumo e nacionalnikane, themakere badanenge thaj institucienge
	Dena dumo te vazden o observikano thaj ocenipaskoro mehanizmo, mehanizmoja bašo deletipe, khedipe evidentoja thaj olengoro statistikano prezentiripe
	Kerena šartia ane fremia ke sa e badania save so kerena buti e manušikane hakojenca , te ovel ulavde sime save so si durudžime baše pučipa e diskriminaciake
Sudoja	Trubul te oven kompetentnikane thaj biathinale thaj objektivnikane
	Ola si bitrujalime ano maripe mujal o bisankcioniripe, numa thaj mujal i diskriminacia kana kerdutno si oficialnikani sima
Sa akaleske trubul te ovel kerdo dikhipa ko nacionalnikano parlamento, a i them trubul ničale te del raportoja (generalnikane dži o Konsilo baše manušikane hakoja thaj ulavde trubutnipa bašo maripe mujal i diskriminacia ano jekhajekhipa e dženesa9 taro ICERD)	

Afirmativnikani akcia, pale, ovela rodime tari them ke sa e niveloja, numa thaj ane but ranika:

sastipe

butikeripe

sikljovipe

Arakhipe e elektrikane energiasa, panjesa pibaskoro thaj kontrola e dživdipaskere maškaripaskoro

Ko plano e maškarthemutne mehanizmongoro, Durban 2 zorale ikerela o specialnikano raportero baše nevestaxtune forme ki diskriminacia, numa thaj kerela unifikacia baše univerzalnipa e resipaskoro, maškar aver thaj e keripasa relacia maškar o themakoro nivo e instituciengoro bašo arakhipa e manušikane hakojen-goro ano jekhahjekhipe e parizeskere principengoro (**nacionalnikane badania baše manušikane hakoja**).

Taro aspekto e cidipaskoro e diskriminaciakoro palo etnikano preperipe, trubul te ovel vakerdo kaj o Durban 2 dela akcento ko buvljaripe e maripaskoro mujal e but forme e diskriminaciakoro e a.v. multiplicirime thaj bilačhe diskriminaciasa, pala adava ke bilačhipaskere nacionalnikane ideologie, e aktoja ko vazdipe e bimangipaskoro thaj adaba ke sa e sfere ko amalikano dživdipe thaj ulavde ki politikani, ekonomikani thaj kulturnikani, numa thaj ki dujikani diskriminacia savi so džanjola sar diskriminacia thaj pali funda e jeripaskoro (džuvljenge), čhavage, ko hendikepo ja pale sastipaskoro hali (HIV) thaj pali funda e adaleskoro so adala preperutne si ki jekh terminirime etnikani khedin.

5. Republika Makedonia; Antidiskriminaciakiri regulativa

I maškarthemutni regulativa tretirinela i problematika ki bidiskriminacia ko poučo nivelo taro sasoitnipe (bašo isipe e verver situaciengoro ane verver thema). Keripe buti ke maškarthemutne terminante baši bidiskriminacia ane nacionalnikane zakonoanipa, numa thaj olengoro realiziripe, šaj te oven verver:

- bidendipa ki diskriminacia (tang palo astaripe) ja pale bidendipe e averipaskoro (pobuvlo ko astaripe)
- taro aspekto e apliciripaskoro ki diskriminacia (direktikani thaj indirektikani, džangavdo vilipe thaj instrukcia e diskriminaciake)
- džikobor si astarde thaj i direktikani thaj i indirektikani diskriminacia si ja na e standardoja bašo dikhipe jekh thaj baše solduj kategorije
- ani relacia e fundenca- si ja na limitirime ke terminirime gende funde i lista putardi ja na
- ani relacia e specifikaciase ki situacia ani savi si bidendi i diskriminacia
- šajdipe bašo isipe e bidiskriminaciakere terminante ane verver zakonoja
- taro aspekto adaleske kori kaste si dromardi (kori e putarde ofisoja ja pale kori e privatnikane sime)
- si ja na e terminante simetrikane ja pale asimmetrikane (taro aspekto e arakhipaskoro ke dominantikane ja bidominantikane grupe ko jekh čhani)
- si ja na disave funde pobare džanlipastar tare aver
- kote ovela locirime o pharipe e sikavdipaskoro
- ovela dendo ja na o pozitivnikano aktivipa thaj a.n.

Akala pučipa trubul te oven čhivde thaj te oven obligacirime olende ane formuliripe thaj ki bidiskriminaciakiri regulativa ani Republika Makedonia, sar thaj ulavdo zakono thaj telozakoneskete aktoja, ja pale ani praktika ko keripe buti ke themakere organoja thaj ko realiziripe e arakhipaskoro tari rig e sudoskere thaj avere porganengere. I faktikani situacia si akaja:

O **konstitucionalo ki RM** ano šero II garantirinela o jekhipe e dizutnengoro thaj na dela o limitiripe e tromalipaskoro thaj e hakoengoro pale pobuter funde (ani phandli lista ke šajutne funde).¹⁴

¹⁴ Dženo 9- "E dizutne ki Republika Makedonia si jekhajekh e tromalipanca thaj e hakojenca thaj biathinale e polostar, rasatar, rang e mortikakoro, nacionalnikano thaj socialnikano kustikipe, politikano thaj religiakoro patjavipe, isipaskoro thaj e amalipaskoro hali." Dženo 54- "Limitiripe e tromalipaskoro thaj e hakoengoro našti te ovel diskriminirime pali funda e poloskoro, rasakoro, rangeskoro e mortikakoro, čhib, patjavipe, nacionalnikano thaj socialnikano kustikipe, isipaskoro thaj amalipaskoro hali".

E amandanenca ko Konstitucionalo taro 2001 berž¹⁵ savi so sine čhivdi i pozitivnikani diskriminacia thaj o jekhutno autoriziripe e preperutnengoro ke khedina savesa ovela vakerdo o multietnikano karaktero thaj i strategikani terminacia bašo realiziripe e hakojangoro e preperutnengoro e khedinengoro.

E antidiskriminaciakere terminante isi ane **Zakonoja baše sudoja**¹⁶

- sakone isi hako ko jekh resipe anglo sudoja ano arakhipe e manuškane hakojangoro thaj e juristikane fundirime interesongoro¹⁷
- ko alusaripe e sudongoro thaj e sudiengoro-porotnikongoro, ano jekhajekhhipa e zakonesa, našti te ovel diskriminacia ani relacia e polosa, rasasa, mortakere rangakoro, nacionalnikano thaj socialnikano kustikipe, politikano thaj patjavipaskoro patjavipe, isipaskoro ja pale amalipaskoro hali¹⁸
- phagipe e šerutnipaskoro ki bidiskriminacia pali savi te si funda tari rig e sudiengiri ovela esapime bašo pharder disiplinakoro phagipe bašo so ovela vazdime procedura bašo disiplinakoro durudžipe e sudiaskoro bašo kontramandtiripe¹⁹

E **Zakonesa bašo putardo** došalipe si zurardo kaj:

- o putardo došalutno ano keripe e funkciakoro arakhela jekhipe anglozakono biathinale e polostar, rasatar, mortjakere rangatar, nacionalnikane thaj socialnikane kustikipastar, politikane thaj patjavipaskete patjavipastar thaj isipaskere thaj amalikane haleskoro²⁰
- zurardo si o keripe supervizia upral i buti thaj i procedura palo konkretikane objektoja resarinasa te ovel zurardo o phagipe e šerutnipaskoro ki bidiskriminacia pali savi te si funda, a te ulo zurardo ka ovel esapime bašo phareder disiplinakoro phagipe²¹
- o zakono na dela nisar te ovel kerdi diskriminacia kana isi alusaripe taro putardo došalutno thaj garantirinela o šerutnipe e jekhutne thaj hakome autoriziripaskoro²²

O **Zakono bašo notariato** si garantirime e ulavde statusesa e kašukenge thaj e lalorenge ane procedure anglo notaroja e Republika Makedoniakoro, ja pale ovela olenge garantirime o jekhutno arakhipe e manušenge saven isi ulavde trubutnipa.²³ Thaj adjaar, e preperutnenge ke khedipa si garantirime o hako e rinčhibjarneskoro.²⁴

¹⁵ Amandmani IV-XIX ko Konstitucionalo ki RM

¹⁶ Dženo 3 taro Zakono baše sudoja: “E resarina thaj e funkcie e sudoskere radžakere lena: (...) arakhipe e jekhipaskoro, jekhajekhipe, bidiskriminacia pali savi funda thaj (...)”

¹⁷ Dženo 6 taro Zakono baše sudoja

¹⁸ Dženo 43 poza 1 taro Zakono e sudongoro

¹⁹ Dženo /6 poza 1 alineja 3 taro Zakono e sudongoro

²⁰ Dženo5 poza 3 taro Zakono bašo putardo došalkeripe

²¹ Dženo 21 poza 3 alineja 8 taro Zakono bašo putardo došalipe

²² Dženo 43 taro Zakono bašo putardo došalipe

²³ Dženo 43 taro Zakono bašo notariato

²⁴ Dženo 38 poza 6, dženo 54, 56 taro Zakono bašo notariato

O došalkeripaskoro zakoniko e Republika Makedoniakoro:

- inkriminirina e phagipe e jekhajekhipaskoro e dizutnengoro upral i funda e averipaskoro e polostar, rasatar, mortjakere rangatar, nacionalnikane thaj socialnikane kustikipastar, politikane thaj patjavipskete patjavipastar thaj isipaskere thaj amalikane haleskoro, čhibakoro ja aver personalno saikeripe ja čipota.²⁵
- sankcionirime si o phagipe e hakoskoro ko labaripe e čhibakoro thaj e lileskoro²⁶
- inkriminirime si e aktivipa ki diskriminacia e bute došalkeripaskere kotorendar: bilačhipe thaj aver bilačo, bimanušikano thaj teljardipaskoro teljardipe thaj sankcioniripe²⁷, phagipe e sigurnipaskoro²⁸, akošipe²⁹, keripe nacionalnikani, rasakiri, patjavipaskiri bimangin, bidendipe thaj bimangipe³⁰, bilačhipa mujal o manušipe³¹, ojavakeripe ja pale deipe te ovel kerdo genocido, bilačhipa mujal o manuš³², sar thaj organiziripe grupa thaj vazdipe e keripaskoro genocido thaj armiakere bilačhipa³³
- rasakiri thaj aver diskriminacia phandli e dženeste 417 taro SZ³⁴
- ulavde reonia, thaj adjaar, savende isi lele inkriminacia e aktivipaskoro: kana ovela kerdo phagipa e hakoengoro ko butjarno relaciripe e džuvljakoro, ternipaskoro thaj e invalidengoro³⁵, mukhipe thaj zoralipasa kamlipe e bizorale manušeske³⁶, zoralo bilačhipe e čhaveske ja pale aver seksualnikano aktivipa upral o čhavo save so isi bilačhipe ko oleskoro godjakoro barjovipe thaj kinobikinipa e tikneberšale simasa³⁷
- mukhipe e tikneberšale ja bizorale simakoro ko a.v. “kvalifikaciakiri forma ke došalkeripaskere kotora”, ja pale savo so avela dži pharder sankcioniripe³⁸

O zakono bašo tikneberšale čačipaske dela garancia bašo patjivipe e šerutnipaske ko jekhutno thaj hakome autoriziripe e preperutnenge ke khedina ani RM³⁹. O zakono kodifikuinela akaja materia, ko so ulavdo statuso isi e čhaven save so si aver rizikani grupa, ja pale sarine ola si socialnikane, sastipaskere ja pale socialnikane pharipanca thaj isi olen ulavde trubutnipa bašo arakhipe thaj proceduripe e autorizirime institucienca. Nevipa ano zakono si o ulavdo proceduripe e čhavenge save so si viktimoja e došalipaskere kotorenge thaj xulipe e

²⁵ Dženo 137 taro SZ

²⁶ Dženo 138 taro SZ

²⁷ Dženo 142 taro SZ

²⁸ Dženo 144 taro SZ

²⁹ Dženo 173 taro SZ

³⁰ Dženo 319 taro SZ

³¹ Dženo 403 taro SZ

³² Dženo 407 taro SZ

³³ Dženo 316 taro SZ

³⁴ Dženo 417 taro SZ

³⁵ Dženo 166 taro SZ

³⁶ Dženo 135 thaj 187 taro SZ

³⁷ Dženo 188, 200 thaj 418 taro SZ

³⁸ Dženo 190, 191, 192, 193, 194, 197, , 198, 201, 204, 418 -b taro SZ

³⁹ Dženo 144 taro Zakono bašo tikneberšalo čačipe

Fondoskoro bašo sankcioniripe e čhavenge- viktimenge.

O zakono bašo došalkeripaskoro proceduripe ikerela e terminante savenca ovela zurardo kaj:

- e manuša akharde, phandle ja pale lele e tromalipastar trubul te oven ko adava momento akharde ki čhib savi so haljovena sa e trujalipa trujal o astaripe⁴⁰, a “ani došalkeripaskiri procedura ki aver čhib savi so vakerena majhari 20 ko šel tare dizutne thaj olakoro lil savo so ovela labardo akale zakonesa”⁴¹
- ovela arakhlo rinčhibaripe ani procedura e rigale, tasdivia thaj e participantia ani procedura na haljovena ja pale vakerena i čhib savate si legardi i procedura⁴²
- phagipe e terminantakoro bašo labaripe e čhibakoro ani procedura sikavela o phagipe so sine savake i slucia šaj te ovel phagi e rodipasa⁴³
- baše hakoja e simengere save so si phandle e tromalipsatar taro butjarno kabilitetio kerena griža olengere zakoneskere autorizatoroja⁴⁴
- o došalutno te si laloro ja pale kašuko, sae sima vov trubul te ovel ole arakhutno ko jekhto rodljaripe⁴⁵, džikote isi ole saikeripe tari rigali, tasdivo ja aver leutno ki procedura- ovela oleske garantirime o hako te vakerel adava so si ko čhani sosi jekhutno baši kerdi situacia.⁴⁶

E Zakonesa bašo parnicakoro proceduripe zi zurarde kaj ani parnicakiri procedura:

- ovela labardi aver čhib savi so vakerena majhari 20 ko šel tare dizutne
- o rinčhibaripe si garantirime bašo preperutno e khedipaskoro, savo so sar rigalo ja aver participante ani procedura na haljovela ja pale na vakerela i makedonikani čhib thaj olakoro kirilicakoro lil⁴⁷
- e kašukenge thaj e lalorenge si garantirime o jekhutno komuniciripe⁴⁸
- majbaro phagipe e terminantakoro ko zakono isi kana o sudo phagela e terminante bašo labaripe e čhibakoro ani procedura kote so i solucia šaj te ovel phagi e rdoipasa.⁴⁹

E Zakonesa baši generalnikani vastaripaskiri procedura si, thaj adjaar, garantirime e labaripasa ani vastaripaskiri procedura ki aver čhib savi so vakerena majhari 20 ko šel tare dizutne, sar thaj o hako e rinčhibarneskoro e rigalengoro thaj avere participantengoro save so nane themutne e RM, a na haljovena i makedonikani čhib.⁵⁰ E kašukengoro thaj e lalorenge simenge garantirime si olenge i jekhutni komunikacia.⁵¹

O Zakono bašo keripe e sankciengoro na dela i “diskriminacia upral i funda e polostar, rasatar, mortjakere rangatar, nacionalnikane thaj socialnikane kustikipastar, politikane thaj patjavipskete patjavipastar thaj

⁴⁰ Dženo 3 poza 1 taro Zakono bašo došalipaskoro proceduripe

⁴¹ Dženo 6 taro Zakono bašo došalipaskoro proceduripe

⁴² Dženo 7,8 thaj 9 taro Zakono bašo došalipaskoro proceduripe

⁴³ Dženo 380 thaj 381 poza 1 alineja 12 taro Zakono bašo došalipaskoro proceduripe

⁴⁴ Dženo 50 thaj 60 taro Zakono bašo došalipaskoro proceduripe

⁴⁵ Dženo 66 taro Zakono bašo došalipaskoro proceduripe

⁴⁶ Dženo 236 poza 2, 343 poza 6 taro Zakono bašo došalipaskoro proceduripe

⁴⁷ Dženo 6, 95, 96 thaj 97 taro Zakono bašo parnicakoro proceduripe

⁴⁸ Dženo 230 poza 2 thaj dženo 231 poza 4 taro Zakono bašo parnicakoro proceduripe

⁴⁹ Dženo 342 poza 1 ja 343 poza 2 alineja 14 taro Zakono bašo parnicakoro proceduripe

⁵⁰ Dženo 19, 61, 181 poza 1 taro Zakono bašo generalnikano vastaripaskoro proceduripe

⁵¹ Dženo 182 thaj 183 taro Zakono bašo generalnikano vastaripaskoro proceduripe

isipaskere thaj amalikane halesskoro ja pale aver statuso e simakoro premal savi ovela kerdi i sankcia. E patjavipaskere hošipa, personalno patjavipe thaj e moralnikane norme e sienge kori save ovena kerde e sankcie trubul te oven patjivkerde.⁵²

Ko adava o Zakono zurarda i obligacia ke oficialnikane simengoro peskere dajatve te kerel bizi diskriminacia.⁵³

Ano jekhajekhipe e **Zakonesa baše phagipa** o došalutno so si ikerdo ja pale phandlo isi ole hako ko adava momento te ovel akhardo ki dajakiri čhib ja pale čhib so ovela haljovdi baše sebe pia bašo ikerdipe.⁵⁴

E **Zakonesa baše themakere oficialutne** si terminirime kaj o butikeripe ani themakiri administracia si ano jekhajekhipe e šerutnipasa ko jekhutno thaj hakome autoriziripe e dizutengoro save so si preperutne e khedipangoro.⁵⁵ O sistemo e pokinipaskoro si jekh e dende lovenca thaj si fundirime ko šerutnipe e jekhipaskoro,⁵⁶ a ovela promovirime thaj jekhutno resipe dži o butjarno than ano themakoro sektoro thaj selekcija upral i funda e kabilipaskoro.

E **zakonesa bašo khedipa e dizutnengoro thaj fondaciengoro** ovela xramome kaj e programe thaj o aktivipa e khedipangoro e dizutnengoro thaj e fondaciengoro našti te oven dromarde kori (...) keripe jag maškar e nacie, rase ja pale bimangipe taro patjivipe ja pale bitolerancia.⁵⁷ E Zakonesa si anglodikhlo šajdipe bašo fundiripe khedipa e avralphuvutnengoro, avralphuvutne thaj internacionalnikane organizacie thaj fondacie.⁵⁸

Ane generalnikane terminante ko **Zakono baše politikane partie** ovela zurardo kaj i programa, statuto thaj o aktivipa e politikane partienoro našti te oven dromarde koti (...)keripe jag maškar e nacie, rase ja pale bimangipe taro patjivipe ja pale bitolerancia.⁵⁹ Na ovela dendi nisavi diskriminacia upral i funda e dženipaske ja bidženipaske ani politikani partia, a ovela garantirime o jekhipe e polongoro ano avipe e funkciengoro ane politikane partie.⁶⁰

⁵² Dženo 4 poza 2 thaj 3 taro Zakono bašo kerdipe e sankciengoro

⁵³ Dženo 163 poza 2 taro Zakono bašo kerdipe e sankciengoro: “E oficialnikane sime pumare dajatve trubul te keren čhamjale thaj bisub jektivnikane, bizo bilačipe thaj bilači irada, biathinale e situaciatar, polostar, rastar, nacionaln'pastar, patjavipastar thaj e politikane patjavipandar e sankcionirime simenge.”

⁵⁴ Dženo 92 poza 2, dženo 95 poza 3 taro Zakono baše phagina

⁵⁵ Dženo 4, 14, 22 thaj 135 taro Zakono baše themakere oficialutne

⁵⁶ Dženo 6 taro zakono baše themakere oficialutne

⁵⁷ Dženo 4 taro zakono baše khedipa e dizutnengoro thaj e fondaciengoro

⁵⁸ Dženo 6 6 – 7 1 taro Zakono baše khedipa e dizutnengoro thaj e fondaciengoro

⁵⁹ Dženo 3 taro Zakono e politikane partienoro

⁶⁰ Dženo 4 thaj 5 taro Zakono e politikane partienoro

Ano Alusaripaskoro zakoniko:

- garantirime si o principo ko jekh thaj čačikano thaj polongoro autoriziripe ane alusaripaskere organoja⁶¹
- ani lista e kandidatengiri baše deputatia, sar thaj ke liste e kandidatengiri baše džene ke komunakere konsiloka thaj ko Konsilo e Dizakoro Skopje ke sakola trin thana ki lista majhari jekh than preperela e pohari astarutne poloske⁶²
- kana ovena kerde e alusaripa, oficialnikani čhib, uzal i makedonikani si thaj i čhib savi so vakeena majhari 20 ko šel tare dizutne ani konkretikani komuna⁶³
- ovela garantirime organiziripe e alusaripaskere kampanjakoro realizirindo o hako ko jekhajekhutno resipe thaj telo jekh šartia
- ovela garantirime o organiziripe e alusaripaskere kampanjakoro realizirindo o hako ko jekhetano resipe thaj jekh šartia⁶⁴ (jekh šartia si garantirime thaj bašo mediuemeskoro prezentiripe)⁶⁵

Ano Zakono baši lokalnikani korkoriradžin⁶⁶:

- klidardo nevipa si o hulipe e komisiakoro baše relacie maškar e khedina⁶⁷ sar obligativnikani ane komune kote so majhari 20 ko šel taro sa e dživdutne ki komuna si zurarde ano paluno xramovipe so si kerdo e dživdutnengoro thaj si preperutne ki terminirime khedin thaj adava jekhe numero e prezententenca tari sakoja khedin so si adale komunate. I komisiadikhljarela sa e pučipa so si phanle e relacienca maškar e khedina save so si autorizirime ani komuna thaj dela gindipe thaj bahania baše čhania olengere činavipaske, a o Konsilo e komunakoro si durudži te dikhljarel thaj te anel decizia adaleske so si phandlo olenca.
- Ko butikeripe, ani komunakiri administracia thaj ane putarde ofisoja so fundirinda i komuna kote so ovela legardo esapi bašo jekhutno thaj hakome autoriziripe e dizutnengoro save so preperena ke sa e khedina so si jekhe komunate ke sa e nivevoja, sar thaj o patjivipe e kriteriumengoro ko phirnipe thaj o kompetentnipe
- Uzal o dženo 90 oficialnikani čhib uzal i makedonikani thaj olakoro kirilicakoro lil si thaj i čhib thaj lil savi so labarena majhari 20 ko šel e dživdutnendar ki komuna.

Mujal o dende zakonoja, nane antidiskriminaciakere terminante ane duj but bare džanlipaskere zakonoja.⁶⁸

⁶¹ Dženo 21 taro Alusaripaskoro zakoniko

⁶² Dženo 64 poza 5 taro Alusaripaskoro zakoniko

⁶³ Dženo 23, Dženo 31 poza 4, Dženo 58, 69, 90, 93, taro Alusaripaskoro zakoniko

⁶⁴ Dženo 70, 78 thaj 82 taro Alusaripaskoro zakoniko

⁶⁵ Dženo 75 poza 1 taro Alusaripaskoro zakoniko

⁶⁶ “Of. patrini e R. Makedonikiri n-ro 5 taro 29.01.2002 berš

⁶⁷ Dženo 55

⁶⁸ „Of. Patrini ki RM”, n-ro 37/97 taro 31 juli 1997 b., K. sudo. - 4/98 taro 27 januaro 1998 b.; AVERIPA „Of. Patrini ki RM”, n-ro 25 taro 8 april 2003 b. thaj „Of. Patrini ki RM”, n-ro 37 taro 14 juni 2004 b., „Of. Patrini ki RM”, 21/98; AVERIPA “Of. patrini. 48/2000 “

Zakono bašo butikeripe thaj osiguripe ani čipota kana isi bibutikeripe, thaj uzal adava so tretirinena but delikatnikane pučipa sar so si o evidentiripe e bibutjarnengoro uzal e olengere kvalifikacie, džanipe thaj nakhlo vaxt thaj olengoro bičhalipe ko treningo, prekvalifikacia ja džikvalifikacia bašo butjarnipe, pala adava dendo dumo e butjarnenge kana isi butjarnipe e bibutjarnengoro thaj adava šukar šartenca; ja rodljaripe, dikhipe thaj analiziripe e čipotengoro thaj miškipaskoro ko kurko e butjakoro

Zakono bašo kheripe, thaj uzal adava so olesa ovela regulirime i renta, khera ano plesutnipe e republikakoro thaj a.n.

Rezime

O problemo e percepciakoro thaj e tretmaneskoro ki diskriminacia, ko sa, astarela te ovel kerdo e dženesa 9 taro konstitucionalo. Thaj adava, tari korkorutni terminanta bidendipe e diskriminaciakoro si phandlo e limitirime šajutne fundengoro ki diskriminacia 9phandli lista ke šajutne funde), bašo averipe tari maškarthemutni regulativa kote so si labardo o metodo “putardi lista”. Taro aspekto, pale e diskriminaciakoro e etnikane khedipangoro- o konstitucionalo saikerela pobuter džene savenca ovela tretirime o nadendipe e diskriminaciakoro thaj e mehanizmoja save so si olenge dende ko dikhipe e dizutnege bašo arakhipa kana isi čipota e diskriminaciakiri. I realizacia e nadendipaskiri thaj e mehanizmongiri ano adava drom, pale ano baro vagipe adhinela adalestar sar si kerde ko zakoneskoro nivo. Numa, adari khuvasa amen e: **disperziripasa e bidiskriminaciakere terminantenca, terminologiakere bijekhipasa thaj o bipreciznipe e arakhipaskere mehanizmongoro**. Nane preciznikano thaj jekhutno juristikano proceduripe so ka anel e dizutnege te vazden procedura baši diskriminacia.

Sar rezultato, ane nakhle berša telo 1 ko šel tare rodipa anglo selikano hakojangoro arakhutno si phandle e čipotenca angle ničale sudoja thaj na ovena labarde e šajdipa baši procedura anglo Konstitucionalnikano sudo.

6. Mehanizmoja bašo arakhipe ano čipote kana isi diskriminacia upral i etnikano preperipe

6.1 Ani Makedonia: Konstitucionalnikano sudo, Anketikani komisia ko Parlamento e Republika makedoniakoro bašo arakhipe e manukane hakojegoro, Selikano hakojegoro arakhutno, došalutne thaj dizutnikane sudoja.

Hako ko rovipa

Dženo 15 Ovela garantirime o hako ko rovipa ke individualnikane juristikane aktoja ande ani procedura ano jekhto digri anglo sudo, vastaripaskoro organo ja pale organizacia ja aver institucia so kerena e putarde autoriziripa.

Hako ko rodipa

Dženo 24 (1) sakova dizutno isi ole hako te del rodipa dži o themakere organoja thaj aver putarde ofisoja thaj olenca te lel džovapi. (2) O dizutno našti te ovel akhardo, thaj na te lel škodime palpalunipa bašo poze vakerde ane rodipa, olenca te na kerda došalutni buti.

Direktikani konstitucionalnikani arakhin

Dženo 110 (1) konstitucionalnikano sudo ki Republika:

o ...

o ...

o arakhela e tromalipa thaj e hakoja e manuškere thaj e dizutneskere save so si ki relacia e tromalipasa e patjavipaskoro, minsakoro thaj putarde vakerdipasa e gindakoro, politikano khedipe thaj keripe buti thaj o nadendipe e diskriminaciakoro e dizutnengoro pali funda e poloskiri, rasakiri, patjavipaskiri, socialnikani thaj politikano preperipe;

Sudoskiri thaj konstitucionalnikano arakhipa e manuškane hakojegoro

Dženo 50 (1) Sakova dizutno šaj te akharel ko arakhipe e tromalipa thaj e hakoja zurarde e konstitucionalnesa anglo sudoja thaj anglo Konstitucionalnikano sudo e Republika Makedoniakoro ani procedura kerdi upral e šerutnipa ko prioriteto thaj sigutnipe. (2) Ovela garantirime i sudoskiri arakhin e zakonipaskiri ke individualnikane aktoja e themakere vastaripaskiri thaj ke aver institucie save so kerena putarde autoriziripa. (3) E dizutne isi ole hako te ovel pendžardo e manuškane hakojenja thaj e fundavne tromalipanca thaj aktivnikane te del dendipe, individualnikano ja pale averenca jekhethane, bašo olengoro anglipe thaj arakhipe.

6.2 Maškarthemutne mehanizmoja – Ano jekhajekhipe e verver maškarthemutne phandle lafenca thaj ko jekh vaxt so sine kerde thaj e “konvenciakere badanenca” durudžime bašo deletipe e realizaciakoro ko vakerdo maškarthemutno phandlo lafi. Tabelarnikane sikavdo69 adava si adjaar:

Maškarthemutno phandlo lafi	Konvenciakoro badani
<p>Maškarthemutno pakto bašo dizutnikane thaj politikane hakoja</p> <p>International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)</p>	<p>Komiteto baše manušikane hakoja</p> <p>Human Rights Committee (HRC)</p>
<p>Maškarthemutno pakto baši Ekonomikane, socialnikane thaj kulturnikane</p> <p>International Covenant on Economic, Social, and Cultural Rights (ICESCR)</p>	<p>Komiteto baše ekonomikane, socialnikane thaj kulturnikane hakoja</p> <p>Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR)</p>
<p>Maškarthemutni konvencia bašo eliminiripe sa e formengoro ki rasakiri diskriminacia</p> <p>International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)</p>	<p>Komiteto baši eliminacia e rasakere diskriminaciakoro</p> <p>Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD)</p>
<p>Konvencia baše dom orodikane sela thaj grupe ane biathibale phuva</p> <p>Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries (ILO Con)</p>	<p>Maškarthemunti organizacia baši buti</p> <p>International Labour Organization (ILO)</p>

<p>Konvencia baši eliminacia sa e formegiri ki diskriminacia e džuvljakere</p> <p>Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)</p>	<p>Komiteto baši eliminacia sa e formegiri ki diskriminacia e džuvljakere</p> <p>Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW Committee)</p>
<p>Konvencia baše hakoja e čhaveskere</p> <p>Convention on the Rights of the Child (CRC)</p>	<p>Konvencia baše hakoja e čhaveskere</p> <p>Committee on the Rights of the Child (CRC Committee)</p>
<p>(Europakiri) Konvencia bašo arakhipa e manuškane hakojegiri thaj e fundavne tromalipaskere</p> <p>[European] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)</p>	<p>Europakoro sudo baše manuškane hakoja</p> <p>European Court of Human Rights (ECtHR)</p>
<p>Europakiri socialnikani konvencia</p> <p>European Social Charter (ESC)</p>	<p>Europakoro komiteto baše socialnikane hakoja</p> <p>European Committee of Social Rights (ECSR)</p>
<p>Fremiskiri konvencia bašo arakhipa e nacionalnikane minoritetengiri</p> <p>Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM)</p>	<p>Komiteto e ministrongoro ko Konsilo e Europakoro thaj Konsiliarnikano komiteto</p> <p>Committee of Ministers of the Council of Europe & Advisory Committee (AC)</p>

<p>Uniime Naciengiri konvencia</p> <p>Unated Nations Charter</p> <p>Rezolucia ko Generalnikano khedipe ke Uniime nacie baše specialnikane procedure</p> <p>Special (Human Rights) Procedures</p>	<p>Konsilo baše manušikane hakoja</p> <p>Human Rights Council (HRCo)</p> <p>Učo komesaru baše manušikane hakoja ko Uniime Nacie</p> <p>UN High Commissioner on Human Rights</p> <p>Draxhalin ke individualnikane (specialnikane raporteraja, specialnikane prezentatoja thaj biathinale phirne) thaj mandatia e butjarne grupengoro ke manušikane hakoja⁷⁰</p> <p>Network of individual (Special Rapporteurs, Special Representatives and independent experts) and mandates of working groups on the situation of human rights and fundamental freedoms⁷¹</p>
--	---

Sakova akale maškartthemutne phandle lafedar/ konvencie anglodikhela i procedura ko apliciripe thaj adava ki individualnikani peticia , grupakiri aplikacia thaj aplikacia them mujal i them.

⁷⁰ Gjendja e fundit: 30 tematike dhe 8 mandate nëpër vende

⁷¹ www.2.ohchr.org/english/bodies/chr/special/index.htm

7. E biradžikane organizacije mujal i etnikani diskriminacia

Patjavindo kaj e biradžikane organizacie isi olen i fundavni rola ko maripe mujal i diskriminacia, a majbut ki etnikani diskriminacia, e Uniime nacie (UN) lele astaripe ko principo e thanipaskoro e prezentengoro ke biradžikane organizacie (BRO) ke bešina ke butjarne badania ko UN. Adaleske si trubutno o ekonomikano-socialnikano konsilo ko UN te del olen a.v. “konsultativnikano statuso”, numa thaj baši Butjarni grupa bašo minoritetoja- thaj adava nane trubutno.

I rola e BROngiri si te dikhel:

- A) khedipe thaj deipe informacie bašo phagipe e hakojegere ane konkretikane čipote;
- B) khedipe thaj deipe durustikane, objektivnikane thaj konstruktivnikane informacie baši aktuelnikani situacia e minoritetengiri;
- C) sistematikano, ko as dendo thaj fokusirime deletipe e halengoro ano lungeder periodo;
- D) keripe relacia maškar o maškarnacionalnikano thaj maškarthemutno hako mujal i etnikani diskriminacia;
- E) maškaripe maškar e vakerde minoritetoja thaj e themakere organoja; thaj
- F) asistencija ko maškarthemutne butjarne badania thaj forumia.

Uzal akava e BRO si:

- A1) khedena e informacie baše konkretikane čipote, phandindo e kontaktoja e involvirime simenca, a palo šajdipe thaj e involvirime themakere organenca;
- B1) kerena analiza ke halia upral i funda e adjaar khedime informaciengere thaj ulavde prekal o aspekto ke čipote ane save si percepirime, sikavdo ja pale pučardo o phagipe;
- C1) kerena datoteke save so anena te ovel kerdo ulavdo komparativnikano metodo, a adalesa thaj te ovel dikhlo o trendo ja pale thaj e sa e barjovipaskere linie;
- D1) pučljarela e nacionalnikane zakoneskere činavipa prekal e prizme ko maškarthemutno-juristikano terminantipe thaj i prizma ke individualnikane čipote ko percepirime, sikavdo ja pale pučardo phagipe;
- E1) dena dumo e preperutnenge tare minoritetoja ano labaripe e hakojegere thaj institucionalnikane mehanizmongere ko nacionalnikano nivo, pala adava dena fundavne informacie dži e autorizirime nacionalnikane badania, sar thhaj arakhipe e šajutne kompromisengoro, uavde ane čipote kana thaj ki rig e minoritetengoro thaj i rig e themakere organengoro isi mukhlipa save si paše dži i percepcia, thaj si ano operativnikano čhivipe kori e aktuelnikane problemoja; thaj
- F1) dena dendo dumo e preperutnenge ke minoritetoja te den a.v. “individualnikane peticie” ja pale aplikacie e minoritetengere dži e autorizirime thaj jekhutne maškarthemutne badania, dikhena o labaripe e rekomendaciengoro ke maškarthemutne badania ko tereno, kerena a.v. “raportoja ani učhalin” ja pale paralelnikane adalenca so dena e themakere organoja save so ovena dende dži e maškarthemutne badania ani funkcia e mujalipaskiri e informaciengiri thaj deipa merke bašo pošukar keripe e halengoro taro lokalnikano nivo, prekal o themakoro nivelo, dži o maškarthemutno nivo.

Taro metodologikano aspekto adava anela intenzivnikano keripe buti ko: supervizipe, dokumentiripe, juristikano analiziripe thaj juristikano konsilo, mediatoripe thaj raporto.

Cidindo adale faktostar kaj i etnikani diskriminacia šaj te ovel ko sa thaj sakova segmento ko amalikano dživdipe, a resarinasa te ovel kerdo sistemo tare informacie so ki jekh rig, šartesa vakerdo, ka vaginen o phandlpe jekhe minoriteteskoru peskere trujalipas, a ki aver rig ka vaginel o digri e diskriminaciakere tretmanoskoru thaj o kriminalnikano teljardipe, phandindo athe o etnikano motivirime kriminalo. O dikhipe e EU baše minoritetoja thaj i diskriminacia ja pale Minorities and Discrimination Survey (EU-MIDIS), kova so si badani e Agenciakoro baše fundavne hakoja ki EU (FRA), zurarda enja ranika ko sakodivutno dživdipe baši observacia.

O dikhipe si bazirime ki seria sikavdipa kaj i **frekvencia ki diskriminacia si majbari** ano: 1. butjarnipe, 2. butjarne relacie, 3. kheripaskoro pučipe, 4. sistemo ko sastipaskoro arakhipe, 5. sistemo ko socialnikano dendo dumo, 6. školokoro sistemo, 7. restoranteskere servisoja, 8. kinipa thaj 9. bankakere servisoja .

O sektoro ko adjaar vakerdo “**teljardipe**”, EU-MIDIS phagela ke nekobor ranika save so šaj te oven sumirime sar: 1) kosipa thaj damkeripa, 2) čoripa thaj bare čoripa, thaj 3) maltretiripe save isi poseriozno karaktero. I etnikani diskriminacia tare policiakere oficialutne grupirinela ano: 1/ a.v. policiakoro “stopiripe” bašo identficiripe, 2/ vakerdipe samakoro ja pale mandatikano sancioniripe 3/ ikerdipe ja pale phandlpe ani policiakiri stejsia thaj 4/ tortura taro savo te si formipe.

Sa akala elementoja ki observikani fremi o EU-MIDIS kontrolirinela ke putarde gindipa thaj, durust, o gindipe e preperutnengoro ke verver minoritetoja.

But bare stožeroja ko akava rodljaripe si e duj “reperoja”

Te ovel kerdi buti ko direktikano nakhlo vaxt e manušeske so kerela intervju (na vakerdo numa adava so si personalnikano nakhlo vaxt)

Ane palune 12 masekoja (na nakhle vaxta save so našti te oven procesuirime bašo phuripe e objektongoro, huma objektoja save so ka šaj te nakhen droma mujal e juristikane mehanizmoja ki vakerdi them)

Ovela dikhlo kaj ki akaja phandli forma ki akaja observikani feemi si konkretizirime thaj si jekhajekh ko halia ani phuv savi so si dženi ki EU thaj adathar thaj, patjavno, našti te ovel jekh “agordi forma” te šaj te ovel kerdi ane phuva save si avrial e dženipastar ani EU, maškaradava džanlo si kaj adava dela but šukar funda bašo keripe jekh personalno observikani fremi, a so si conditio sine quae non, ja pale šarti bizo kova jekh serioznikani BRO našti te mangela čačikane te mukhel pes ani observacia ki etnikani diskriminacia.

LEINDO AKAVA KO DIKHIPE
THAJ E SPECIFIKE E
DISKRIMINACIAKERE – BUT
BARE DŽANLIPASTAR SI TE
OVEL LELO O STATISTIKANO
KOMPARATIVNIKANO METODO,
SAR THAJ ALUSARIPE E
ELEMENTENGO RO KI A.V.
"OBSERVIKANO FREMI"

8. Olakoro baripe- I Supervizia

O buvljaripe e maripaskoro baše manuškane hakoja ane sa e sfere ko socialnikano dživdipe kerda o šajdipe te ovel ki rig e phagutnengiri e manuškane hakojegiri ja pale te kerel garavipe peskere phagipangere ja pale te garaven o fokuso tari putardi sama. O kompleksnipe, pale, e amalikane dživdipaskoro phare kerela o averipe kana jekh situacia si, a kana nane phagipe ke manuškane hakoja. Te si adava bare džanlipastar baše avare ranika e manuškane hakojegoro, dikhljola kaj si majbut bare džanlipastar ani ranik e maripaskoro mujal i diskriminacia. Džikobor povuter, o jekhto thaj o fundavno phird ano maripe mujal i diskriminacia thaj o ulavdo maripe mujal i etnikani diskriminacia si. **O supervizipehaljovdo sar suma tare aktivipa dromarde kori sistematikano notiripe thaj dokumentiripe informacie phandle e šajutne phagipanca e manuškane hakojegoro thaj tromalipangoro.**

Sar majbuvlo metodo ano maripe maškar e manuša baše manuškane hakoja, si o logikano palpalunipe si te dikha amen e bute aver keripanca thaj e bare averipanca ano baxtagoripe oleskere keripasa.

O majbaro numero e bibaxtagorale gende e oleskere bitjavapisa si ke fundavne metodologikane normativoja thaj e principoja ko o.b. o supervizipe, numa thaj oleskiri resarin ke oleskere rizikoja.

RIZIKOJA – O paluno, ja pale majfundavno riziko si o **khuvipe e interesongoro** tari rig e observerengoro. O trubutnipe e observereskoro te lel, precizirinela ja pale te rotakerel i informacia bašo phagipe e manuškane hakojegoro but fare, ja pale na raritetnikano avela dži o khuvipe peskere dajatvakoro te legarel esapi bašo bmajbaro interesu e viktimeskoro b ko akava phagipe e manuškane hakoja, ja pale hangoja ko dikhipi. Ano mangipe adaleskoro o phagipe šaj te ovel dikhlo, dokumentirime thaj labardo- o observero bistrela kaj adale čhanesa kerela i viktima te ovel ola presie, bilačhipa, thaj neve phagipa ko olakere hakoja thaj tromalipa. Ko adava, o observeri, but fare thaj bimensale phagela e principoja ko patjavipe thaj ko kredibiliteto, thaj uzal e fundavne bašo savo te si supervizipe.

Akava konflikto e interesongoro si te nakhavel si relativnikane jekhutno:

- **Patjavipe** ovela kaj si vazdime ko nivo e imperativeskoro- putarde te ovel sar sikavdo kaj adala evidentoja so i viktima ka lel te oven sikavde.
- **Kredibiliteto** ovela vazdime ko moto- nane thaj na trubul te ovel dendo vakaripe e viktimize kaj olakere problemoja ka oven nakhavde. Ovela dendo lafi kaj ka ovel maripe, majšukar so šaj te ovel thaj ponadari kaj o kontramandatiripe si šukar avilo- te alo dži adava.
- majbaro šukaripe e observereske si o observeri te kerel **trinengoro principo- džiagoripe, mangipe thaj mudripe**. Akava principi nane kerdo sar jekhutni čipota thaj isi but fare ko lungeder periodo sikavdo sar jekh šampionikani formula. Adaleske thaj **nane trubutnija ano sakova čipotipe te oven “ko majučo than”**, adaleske ko sakova dikhipi te aven anglo putadipe- but si šukar ane čipote kana o arakhipe e viktimakoro si te limitirinela e observere- te khedel džanipa thaj te phandel e avere asavke čipotenge.

RESARIN – I majbari resarin si te kerel befektuiripe ko džovapipe e themakere b te arakhel e manuškane hakoja, numa thaj te **prevenirinen e eventualnikane phagipa.**

Adathar ikljovela kaj e verver niveloja ki resarin e superviziakere si:

- Jekhto nivelo si te ovel dendo **dumo e viktimake** haljovdi sar direktikano khedipe e evidentongoro thaj legaripe e jekhutne administrativnikan, došalipaskere ja pale dizutnikane-juristikane akcie 9ja pale sar ovela vakerdi ani maškarmutni literatura- ligitacia0 anglo e jekhutne nacionalnikane instituciengere, savaxtuno legaripe esapi baše procesikane elementia so si but trubutne bašo eventualnikano legardipe e internacionalnikane-juristikane akciakoro.
- O aver nivelo si o phandlape e asavke čipotenca ani funkcia ko **pučaripe e hakngoskoro e problemengoro** sar thaj arakhipa solucia ke individualnikane čipote thaj ki funkcia ki korekcia e nacionalnikane zakonoanipaskoro thaj e nacionalnikane mehanizmongoro te šaj te oven prevenirime ane avutne phagipa.
- Majpaluno, ja pale majučo nivelo si o a.v. “progesivakoro realizaciakoro” kana ovena phandle sa e dikhina ani funkcia ko olengoro vakeripe anglo nacionalnikane sudoja ja maškarmutne formuoja te šaj te ovel sikavdi kaj i them na baxtagorda te pherel sa e internacionalnikane dajatve thaj adava e te lel participacia ano **proceso so si vakerdo sar banglipa e promociakoro ke arakhipa e manuškane hakojaengoro thaj tromalipangoro.**

METODOLOGIKANE NORMATIVOJA THAJ PRINCIPOJA – O Notiripe, majbut vakerdo sar khedipe e informaciengoro ja pale zurardipe e faktongoro, si astardo sar čakikano thaj sasto zurardipe e čakipaskoro, thaj dokumentiripe, haljovdo sar proceso ko sistematikano organiziripe e informaciengoro ani funkcia e olen-gere phandlipaskoro thaj labaripaskoro baše analitikane resarina, si o solduj klidarde metodologikane normativaja. Olen-gere labaripa si phandle e principonca:

- Principo e **objektivnipaskoro** (impartiality). Majbut ovela phandlo e informaciasa, a majbut si kerdo sar “hutipe ano phandlo lafi”. But fare o observeri panda ano provceso e khedipaskoro e evidentengoro formirinela gindipe thaj kana trubul te xramonel e khedime evidentoja- leindo e kerde phandle lafesa! Adava afososi si jekh sar o phagipe e presumpciakoro e bidošalipaskoro. Adaleske ovela insistirime ko khedipe e evidentongoro thaj panda ko oleskoro xramovipe te oven kerde sade thaj neutralnikane elementoja, a sa e avera elementoja te oven phandle e hangosa thaj te oven relativizirime. Biphaglo si kaj akava principo haljovela thaj neutralnikano alusaripe e vakerdipangoro, so majbut anela našalipe e epitetengoro thaj kvalifikativengoro. *Misaleske: o interjuirime (na ko adava momento o viktimo) sine krisome ko jekheberšeskoro phandlape (sikavela kaj o observeri dikhlja o dokumento, a ani akaja čipota o agordo činavipe) thaj vakerela kaj sine adalatime adaleske so si Rom (vov na vakerela kaj čakikane si i motivacia e adalatipaske adaja numa so si o intervjuirime (panda na viktima) adava adjaar hošinela ole ja pale dživdinela ole.*
- o principo e **kontradiktornipaskoro** (audiatur et altera pars). Jekh tare majpurane instrumentoja ano zuradipe e čakipaskoro, a šaj thaj o majbaro afsosi ano proceso e superviziakoro. O subjektivnipe e viktimakoro na sade so si naturalnikano numa si thaj zurardi e hošipasa ko jekh bičačipe ani dendi situacia. Adaleske thaj ni duraldan sa e olakere zurardipa nane durustikane. Adava majbut si

bare džanlipastar baše olakere kvalifikacie ki čipota (i ocenka thaj o phadnlip e keripaskoro buti e juristikane regulativasa) thaj o haljovipe e situaciakoro. Adaleske adava si but trubutno te šaj te ovel kerdo zumavipe te ovel leli i informacia thaj taro phandlo themakoro organo. Adava bezehaske na avela dži šukar dikhip e kori adala organoja. Olengoro ačhavipe nane sebepi te ovel činavdi i procedura thaj ma te ovel “hutime” ko adava phird ano avutno ja pale ano aver čipotipe. Haljovdjovala kaj isi terminime urgentikane situacie kana adava našti te ovel kerdo ko adava momento, numa adaleske trubul te ovel kerdo ko jekhtho šajdipe.

Empatia-(hošipe nekasaja) but fare trubula, numa si but rizikome sakone superviziake.

Resarinasa akala duj principoja te oven arakhle, a adalesa thaj o miškipe e superviziakere procedurakoro si taro baro džanlip e labaripaske ko bistandardizirime forme e formularengoro so anela o observeri te phere; thaj ko čhani te kerel o xramovipe e čipotakoro- notiripe.⁷²

O agorutno kotor si šartime vakerdo sar “formularo” thaj sajijale sikavela o trubutnipe taro panda jekh principo – **argumentiripe**. O dikhip e observereskoro šaj te ovel bazirime ko jekhtho dikhip e, ki empatia e viktimsa ja pale ko ideologikano ja pale poltikano-partiakoro direktivipe, numa thaj adava fundiripe ovela karakterizirime e logikane afossesa ‘ na ovela” (non sequitur). Jekhtho, ovela xramome ano dosie jekh evidentoja a palo adava ovena vakerde e kvalifikacie save so nane phandle e evidentonca. But šukar metodo bašo phandlip e phandle lafeskoro si o evidentoja/faktoja save so si kerde ki logikani tehnika e kontrolakiri sar so si a.v. “rekonstruiripe e ule butjakoro”. Džikobor ki adaja rekonstrukcia, misaleske, ikljovela kaj i viktima si duj dive palo phanlip e kerda o bilačhipe saveske si astardi ani policia- i logika zorale sikavela amen kaj adathe diso nane ko redo e ‘paramisasa” e policiakiri. Numa, kotar i rekonstrukcia te ikljola kaj i “viktima” si mardi tari policia jekh kurko palo astaripe ani policia- tadani i paramisi e viktimakiri na dela amenge funda zorale te akhara e putardipa te terdjol palo štito mujal i policiakiri brutalnost.

Bašo averipe e litigicaiakoro involviripe ko BRO ja pale BRO- juristikano konsiliarnipe 9dikh potele), but si reslipaskiri forma ko supervizipe kana o aplikanto rovela pes ko phagipe e sudoskere procedurakoro. Ane asavke situacie o dendo butipe e observereskoro palo formiripe e dosieskoro si ko sa te ikerel neutralnikani pozicia thaj te deletinel e sudoskoro proceso. Dava si šajdipe bašo khedipe but bare evidentoja na sade bašo konkretikano sudoskoro proceduripe numa thaj bašo sasoično mozaiko thaj relacia kori o preperutno e nabu-tipaskere khedinakoro.

O raporto e observereskoro bašo sudoskoro proceso trubul te ikeel akala elementoja:

1. TRUJALIBE ANO SAVO OVELA KERDO U SUDIPE
2. INFORMACIE BAŠO DOŠALUTNO
3. DESKRIPCIA E ČIPOTAKORO

⁷² Dikh ANEKSO 1 – FORMIRIPE DOSIE- FAKTOGRAFIA - ANEKSO 2 - FORMIRIPE - DOSIE- KVALIFIKACIE - FORMIRIPE DOSIE- OCENE

4. BIATHINALIPE THAJ OBJEKTIVIPE E INVOLVIRIME RIGENGORO
5. DOŠALIPE; OCENKA E DENDE FAKTENGORO
6. ARAKHIPE; DROMIPE; JEKHIPE
7. THAVDIPE E SUDIPASKORO- PRESUDA- JURISTIKANO DRAP
8. OCENA: A) JEKHUTNO KERIPE BUTI KE ZAKONOJA ; B) BIČAČIKANO SUDIPE = PHAGE HAKOJA

Thaj taro raporto e observereskoro baše deletime sudoskoro proceso si dikhlo kaj na sade ano sakova segmento, numa thaj ano kotor e ocenengoro, o akcento si čhivdo ko na odobor ko adava so dženzhola sar juristikani tehnika, pale o primato si ki rig e avukatengoro, numa thaj o **šukar pendžaripe e standardengoro** tare manuškane hakoja:

1.	2.
Savxtuno koreliripe e dikhle maškartmenutnengere normengoro thaj anipe o observeri te ikerel i distanca so si trubutn i bašo resipe objektivipe sar trubutno principo ano deletipaskoro proceso	Adava keripe buti sikavela o phandlipe maškar o supervizipe sar forma ki kumulacia e džanipaskoro thaj olengoro labaripe ano ponadarutno fazipe ko maripe mujal i etnikani diskriminacia (presia upral e themakere organoja, juristikano konsiliarnipe ani funkcia e litigaciakoro, deipe peticie thaj raportoja dži e maškarthemutne badania)
Adava si o momento kana ovela kerdo phandlipe thaj e aver čipotenca (ki personalnikani BRO ja pale aver BRO), a džikobor adava nane šajutno thaj i konsultacia e juristikane, univerzalnike eksperiancakere ekspertenca, ja pale jekhutni literatura. Akava segmento ko supervizipe amen vakerasa ole verifikacia e phandle lafengoro thaj but fare dela rezultatoja taro iranipe thaj zurardipe e fundavne evidentongoro thaj e džanipangoro. But si bare džanlipastar ano akava segmento te oven involvirime e džene ko BRO save so si direktikane phandle ano jekhto khedipe evidentoja thaj formiripe majhari duj sebestia: te našel pes taro subjektivnipe e korkori e observereskoro thaj te resel pes dži andruni kontradiktornost ane procedure ko anipe e phandle lafengoro.	

Praktikane, haljovela pes kaj ano segmento ki verifikacia e phandle lafengoro si trubutno panda jekhfar ja pale jekhethane te ovel kerdo linko maškar e internacionalnikane standardoja, a majbut isindo ko dikhipe kaj ovela kerdi buti ko maripe mujal i etnikani diskriminacia, ko dženo 5 ICERD:

The image features three blurred silhouettes of business professionals in a hallway. On the left, a woman in a dark suit stands with her arms crossed. In the center, another woman in a dark dress stands with her arms crossed. On the right, a man in a dark suit stands with his hands in his pockets. The background is a bright, out-of-focus hallway with a light-colored floor and walls. A red vertical bar is visible on the far left edge of the image.

THAJ DURALDAN
SAKOJA SUPERVIZIA
NA DELA
REZULTATOJA.

Uzal e fundavne dajatve ano dženo 2 ki akaja konvencia, e thema save so si džene thaj kerena peske dajatva te na den thaj te činaven i rasakiri diskriminacia ane olakere forme thaj sakoneske te den garancia ko hako e jekhipaskoro anglo zakono bizo averipe ki rasa, rang ja pale nacionalnikano ja etnikano kustikipe, majbut ano dikhipe e hošipaskoro ane akala hakoja:

- a) hako ko jekh proceduripe anglo sudoja thaj anglo sudoskere organia
- b) hako ko arakhipe e simengoro thaj e arakhipaskoro ki them taro bilačhipe savo te si tari rig e radžakere oficialutnendar, thaj savi te si sima, grupa ja institucia
- c) poltikane hakoja, majbut o hako ko participiripe e alusaripangoro, hako e glasoskoro thaj kandidaturakoro- uzal o sistemo ko sasoično thaj ko jekh hako e glasoskoro, hako ko leipe than ki radži, sar taj vastaripe ke putarde butja, ke sa e nivevoja, thaj resipe, telo jekh šartia, dži e putarde funkcie
- d) avera dizutnikane hakoja, majbut:
 - o hako tromale te phiren thaj te alusaren peskoro thanipe ani jekh them;
 - hako te mukhen sakoja phuv, haljovindo thaj i sakova iranipe ani peskiri phuv;
 - hako ko nacionalnipe;
 - hako ko phandipe e prandipaskoro thaj alusaripe e prandipaskere amaleskoro;
 - правото на секоје лице на сопственост, како поединец или во заедница;
 - hako ko kustikipe;
 - hako ko tyromalipe e gindipaskoro, minsakoro thaj e patjavipaskoro;
 - hako ko tromalipe thaj gindipe e vakerdipaskoro;
 - hako ko tromalipe thaj mudripaskoro khedipe thaj khedipe
- e) ekonomikane, socialnikane thaj kulturakere hakoja, majbut:
 - hako ki buti, ko tromalo kurko e butjakoro, ke juristikane thaj šukar šartia butjakere, ko arakhipe kana isi bibutjarnipe, ko jekh pokinipe baši jekh buti, ko juristikano thaj hošipe pursako;
 - hako ko fundirime sindikatoja thaj dženi ano leste;
 - hako ko kher;
 - hako ko sastipe, sastaripaskoro dendo dumo, socialnikano osiguripe thaj labaripe e socialnikane ofisongoro;
 - hako ko sikljovipe thaj ko phirnikano kapacitetipe;
 - hako ko leipe than, telo jekh šartia, ane kulturakere aktivipa
- f) hako ko reipe sa e thanengoro thaj ofisongoro, dende ko putardo labaripe, sar so si trafiko, hoteloja, restorania, kafane, ovipa thaj parkoja

Ko keripe buti e kerde čipotakoro telo jekhutno hako, akanutni praktika si te ovel konsultacia e Lafzakosa e manuškane hakojengiri.⁷³

9. Joqeveritarët në aksion

Cidindo adathar e dženestar 6 ko ICERD⁷⁴, a kote si anglodikhlo o hako ko juristikano drap mujal e aktoja e diskriminaciakere thaj o phagipe baši sakoja škofa so ula kerde ki akaja vakerdi diskriminacia, o ponadarutno thavdipe ko BRO ovela bazirime ke klidarde dikhpa tari supervizia.

Šerutni resarin: cidipe e diskriminaciakoro thaj pokinipe ošteta e viktimeske. Sakana šaj te ovel kerdo phandlo lafi bizo te ovel kerdo sudoskoro proceduripe.

9.1 E biradžikane ki akcia

But baro segmento taro keripe buti kerela o generalnikano supervizipe, savo so ovela dendo sakodivutne ki diveskiri funda thaj bizo konkretikano terminiripe e objektoskoro baši observacia. Akava supervizipe anela “seipe” e bare informaciengoro ki diveskiri funda thaj pučarela e problematikakere proceduren, save so ovena ikljovne ko dikhipe sar misal.

Palo ikljovdo oglaso ki diveskiri patrina ano savo nekobor biradžikane organizacie pučarena i indirektikani diskriminacia 9upral i funda e rodoskiri, etnikano thaj patjavipaskoro preperipe, sar thaj upral i funda e amalipaskere statuseskoro).

САБОТА–НЕДЕЛА 11-12 ЈУНИ 2005	
Известување до сите корисници на Олимписки базен “Центар” Скопје (важи од 11.06 до 31.08)	
Работно време:	од 10 часот до 24 часот секој ден освен понеделник
Цена:	100 денари бесплатно за деца до 6 год.
Кукен ред	
1.	Начин на влегување: исклучиво и предност ќе им се даде на семејната посета (родител со деца), деца, и момчињата треба да бидат задолжително во придружба со девојки.
2.	Опрема: задолжително со себе во торбица, а не на себе да си носат пливачки гаќици кои се користат само и исклучиво за пливање, фротирска крпа и фен.
3.	Забрането е присуство на посетители кои не ја задоволуваат хигиено-здравствената норматива.
4.	Забрането е скокање во базенот и секаков вид на нарушување на редот и мирот во базенот, влезниот хол, терасата, гардероби, тушеви, тоалет и сл.
5.	Строго е забрането внесување на оружје и секаков вид на предмети со кои може да се предизвика повреда.
6.	Строго е забрането внесување на храна и алкохол.
7.	Управата на базенот нема никаква одговорност за изгубени и украдени вредни работи (пари, новчаници, мобилни).
8.	Го задржуваме правото да го контролираме бројот на посетителите во секој момент и да го ограничиме влезот се до моментот кога ќе се создадат услови за нормално функционирање и безбеден престој во базенот.
9.	Го задржуваме правото да не дозволуваме влез на посетители за кој ќе имаме проценка дека може да го нарушуваат кукниот ред во базенот.
А.Д. “Полет”	

Deipe dži džanipe dži sa e labarutne e Olimpikane bazenteskoro “Centar” Skopje (isi ole džanipe taro 11.06. dži 31.08)

Butjarno vaxt: taro 10 časo dži 24 časo sakova dive sade na jekhtodi

Mol: 100 denaria

Bilovengoro čhavanje dži 5 beš

Khereskoro ničë

1. Čhani xulipaskoro: majbut ka ovel dendo prioriteto e familiengere vizitenge (daj/dad čhavenca), čhave thaj terne trubul te oven ko obligativnikano džaipe e čhajenca.
2. Oprema: tumenca te ovel tumen gono, a na tumenca te legaren nanjovipaskere sostenja save so šaj te oven labarde sade nanjovipaske, frotireskere peškiria thaj feno.
3. Na ovela dendo te xulen manuša save so na ikerena e higienikane-sastipaskere normative.
4. Na ovela dendo xutipe ano bazento thaj sasavo phagipe e ničeskoro thaj mudripaskoro ko bazenti, xulipaskoro holo, terasa, garderobe, tušia, toaleta thaj av.
5. Na ovela dendo te ovel andi šastra thaj sasavo tipi ke objektoja savenca ka šaj te oven kerde ratvardipa.
6. Na ovela dendo anipe habe thaj alkoholo.
7. I direkcia e bazenteskiri nane ola nisavi obligacia baše našalde butja (love, aver, mobilno telefonno)
8. Ikerasa o hako te kontrolirina o gendo e manušengoro save so avena thaj šaj te limitirina o xulipe sa dži o momento kana ka oven kerde e šartia bašo normalnikano funkcioniripe thaj arakhlo thanipe ano bazento.
9. Ikerasa o hako te na da xulipe baše vizitoria savenge ka ovel amen dikhipe kaj ka keren phagipe e khereskere ničeskoro ano bazento.

⁷⁴ CERD Dženo 6: E thema save so si džene te arakhen sakone simake teli olengiri jurisdikcia faktikano arakhipe thaj hako ko rovdipe anglo e nacionalnikane sudoja thaj aver themakere autorizirime organoja mujal sa e butja ki rasakiri diskriminacia so, mujal akala konvencie, ka phagen olengere jekhutne hakoja thaj e fundavne tromalipa, sar thaj hako te rodel tare sa e sudoja hošipe ja pale čakikano dendipe baši sakoja škoda so ka kerel oleske asavki diskriminacia.

Ki funda e kerde analizakoro si bvazdime pobari procedura:

- Bičhaldo xramovipe dži o direktoro e bazenteskoro
- Ikaldi analiza ano masekoskoro raporto ko Helsinkeskoro komiteto
- Materialo si labardo ki funkcia e dikhipaskere instrumentoskoro baše treningoja baši diskriminacia.

Rezultato: o oglaso si cidime.

Ano nanipe e fundavne mehanizmongoro ko zakono, cidipe e oglasoskoro sikavela direktikano rezultato ki reakcia ko civilnikano amalipe lelo e keripasa buti ko globalnikano dikhipe.

9.2 Averipa e administrativnikane praktikakoro

Praktikane, sa e konvenciakere badania isi olen konstatirime kaj ovela kerdi buti baše Roma kote so isi identikani diskriminacia ja pale diskriminacia ko but jekh nivo e planoskoro ke (sub)standardoskere šartia dživdipaskere, phandindo athe thaj o bijekh dživdipe, nanipe e thavdipaskere panjeskoro thaj nanipe e energiakoro, pala adava tikno nivelo e sanitariengoro thaj khedipe e gunojengoro thaj adava ke pobuter phuva sar so si: Grcia⁷⁵; Hungaria⁷⁶; Litvania⁷⁷; Srbia⁷⁸, pala adava Moldavia, Polska, Ukraina tha av.

I Makedonia si direktikane akhardi bašo problemo e marginalizaciakoro e romane džuvljakoro, numa thaj nanipe e resipaskoro dži o sastipaskoro sistemo⁷⁹. Numa pale, thaj akava konvenciakoro badani mukhlja te kerel konstatacia bašo problemo e leipasa dokumentoja baši personalnikani identifikacia, Adaleske pale akava problemo si duj fare vakerdo ani Bosna thaj Hercegovina⁸⁰, numa thaj ani Romania⁸¹.

Dži o linko maškar akala duj fenomenoja ani Makedonia avilo pes, maškar o aver thaj prekal o supervizipe thaj i analiza e čipotenge save so isi ano romano dživdutnipe ani komuna Šuto Orizari⁸². Thgaj adava konstatirime si kaj a) isi jekh gin manuša save so dživdinena ani Makedonia taro 30-35 berša thaj isi olen dživdipaskoro than, numa adaleske so na dende rodipe bašo reguliripe e themutnipaskoro ane fremia ke dende rokoja (majbut palo peripe e SFR Jugoslaviakoro) thaj uzal adava so si dživdutne e RM, nane olen dokumentoja bašo themutnipe; b) o nanipe e dokumentongoro anela dži adava but kategorije ane fremia e romane populaciakere te našti te hošinen peskere hakoja ko sikljovipe, sastipe, butjarnipe thaj penzia; c) adava si pherdo e nanipasa e marzeskoro kori e butjarne, majbut ano fondo bašo sastipaskoro osiguripe, e centroja

⁷⁵ CEDAW /C/ROM/CO/6 -2006, para 26; pala adava CESC 2004

⁷⁶ CCPR /CO /74 /HUN (HRC, 2002) para. 7

⁷⁷ CESC 2004 pala adava CERD /C/LTU/CO/3 -2006, para. 22

⁷⁸ CESC 2005

⁷⁹ CEDAW /C/MKD/CO/3, Feb 2006, para.28

⁸⁰ CRC /C/15/Add. 260 – 2005, para 32 no и CCPR /C/BIH/CO/1-2006, para. 22

⁸¹ CEDAW /C/ROM/CO/6 -2006, para . 27

⁸² Proekto⁹ supervizipe ani ranik e sastipaskere sistemskoro⁹

baši socialnikani buti, Ministeripe bašo androne butja thaj o Ministeripe bašo sastipe; thaj d) o nanipe e dokumentengoro thaj o nanipe e socialnikane hakojangoro anela dži e neve čipote e populaciake, thaj adava e simenge bizo themutnipe.

Akava ničalipe e phandle lafengoro arakhela zurardipe ano putardipe maškar e oficialnikane populaciakere statistikane evidentoja, uzal save ani komuna Šuto Orizari dživdinena 18.907 dživdutne ja pale 15.373 Рoми (79,1%) thaj o oficialnikano evidento bašo avazideipaskoro badani. Uzal i Themakiri alusaripaskiri komisia, ko aliusaripaskoro lil ani komuna isi 16.000 avazideutne. Akava sikavela kaj jekh gin si bidurustikano, bikorektikano. Jekh tare šajdipa si kaj isi but biregistririme sime, majbut have, ja pale bialusardžie. Dži akava phandlo lafi avena thaj e rezultatoja taro bioficialnikano xramovipe savo so vakerela kaj isi 29.313 dživdutne 9phandindo athe thaj 2.800 roma save so si našle manuša taro Kosovo).

Tari aver rig,o akava biregularnipe e statuseskere pučipangoro si vakerdo thaj ano niče e aspektoskoro ki čhavorikani populacia tari romani khedin⁸³. majbut ani ranik e sastipaskiri ani RM thaj paše 17 ko šel e čhavendar nane phandle ko sastipaskoro sistemo ani RM, a ane majčorore regionia thaj 25 ko šel e čhavendar ko baripe taro 18-29 masekoja na lele nijekh tare anglodikhle ofto vakcine. Ani ranik e sikljovipaskoro i primarnikani neto-involvacia si 92 ko šel, a kori e Roma 61 ko šel tare čhave džana ki škola ko fundavno sikljovipe thaj sade 45 ko šel agorkerena i škola(83 ko šel si o nacionalnikano percento). Sade 11 ko šel tare čhave kotar o 4 dži o 6 berš džana ki anglofundavni škola, džikote kori romani populacia sade 3,5 ko šel (...).

I superviziakiri diagnostikan šaj te ovel barjardi ke pobuter umala:

I. KO CENTRALNIKANO NIVELO

1. LEIPE E IDENTIFIKACIAKERE STATUSESOKORO

1.1 Sigutno pheripe e **zakoneskoro bašo themutnipe** e terminantenca save so operativnikane ka keren e mehanizmoja ko a) tiknjaripe e akanutne bizothemutnipaskoro, b) prevencia bašo keripe avutno bizothemutnipe thaj c) keripe kategoria taro privilegirime, harnjardi procedura bašo reguliripe e themutnipaskere statuseskoro baše akanutne čipote (sime saven so isi personalno karte, ja pale aver dokumentoja tari SFRJ, ja pale SRM).

1.2 Anipe e **telozkoneskere aktoja** baše periodikane, tereneskere akcie tari autorizirime ofisi e Ministeripaskere baše androne butja bašo registriripe e biaplicirime manušengoro thaj nevebiame čhavengoro upral i funda ko lokhardo administrativnikano proceduripe bašo kompletiripe e trubutne dokumentaciakoro, anglo sa e faktongere standardengoro ani relacia e čhavenca.

1.3 **Ministeripe baše androne butja** te kerel angažamano ulavde e simenge save si tari romani khedin ki problematika e nakhavipasa akale bizothemutnipaske.

⁸³ Proektoja taro UNHCR thaj taro UNICEF thaj ulavde o proekto” decentralizacia e perspektivake ke čhavorikane hakoja- komune pali mera e čhavengiri”

2. LEIPE STATUSO E SASTIPASKERE LABARUTNESKE

2.1 Leljaripe e **parlamentoskere strategiakoro** bašo sa ko sa patjavipe e akanutne zakoneskere regulativakoro so si ki relacia e hakojenca e dizutnengere sar osigurenikoja, numa thaj poharutno realiziripe e intenacionalnikane phandle lafenca taro socialnikano-sastipaskoro sferipe, savo so ko jekh vaxt si kotor e procesostar tari euroatlantikani integracia ki Makedonia.

2.2 Sigutno džipheripe e **zakoneskoro bašo sastipaskoro arakhipe thaj e zakoneskoro** bašo socialnikano arakhipe, prekal:

- a) LAČHARIPE E KOTORESKORO baše hakoja thaj obligacie save so resena kori o obligativnikano sastipaskoro osiguripe resarinasa te oven nakhavde e aktuelnikane sastipaskere zakoneskere kolizie ane čipote kana e labarutne si ki socialnikano dendo dumo;
- b) Jekhutno zakoneskoro reguliripe e realiziripaskoro ko hako ko sastipaskoro osiguripe e manušenge save si upral e 62 berš, ja pale 65 berš;
- c) Xulipe e jekhešaltereskere sistemaskoro ane socialnikane centroja bašo leipa e sastipaskere osigureniskoro, thaj
- d) bilovengoro deipe e dokumentaciakoro tari ranik e sastipaskere osiguripaskoro baše labarutne ko socialnikano dendo dumo.

2.3 Anipe e **radžakere programakoro** baše mehanizmoj bašo arakhipe thaj e hakojengoro tari ranik e sastipaskere arakhipaskoro thaj e sastipaskere osiguripaskoro kori e Roma sar kišli kategoria, phandindo thaj e sastipaskere kategorie e biosigurime simengiri, biregistririme (bisikavde čhave) thaj e asavke kategorie.

2.4 **Ministeripe bašo sastipe** te formirinel ulavdi komisija baše roma thaj e sastipaskere mediatoria sar jekhutni butjarni jekhin (palo misal e romaniakoro), a savi konkretikane ka ovel fokusirime ko deletipe e asastipaskere sistemaskoro ani romani khedin thaj upral i funda e barjovipaskiri adale programengiri baše treningoja e sastipaskere butjarnenge save so kerena buti e Romenca.

2.5 Anipe programa ki Agencia baše themakere oficialutne bašo educiripe e oficialnikane simengiri bašo pošukar relaciripe e dizutnenca taro lelipa dži o agorutno produkto, ja pale dži o vakeripe e čhaneskoro, procedurakoro dži i realizacia disave hakoskoro, džanipaskoro e dizutneskoro ko so ovela registririme thaj respektirime oleskoro personalnipe thaj digniteto;

2.6 Anipe programa e ministeripaskoro bašo sastipe bašo informiripe thaj bašo educiripe e romane dizutnengoro baše olengere hakoja, bašo saikeripe thaj realiziripe e adale hakojengoro, ulavde ko a.v. minimalnikane sastipaskere hakoja garantirime e internacionalnikane phandle lafenca sar so si:

- arakhipe e dajakoro thaj e čhavengoro,
- vakcinacia
- sastaripe e sakodivutne nasvalipangoro thaj ratvardipa thaj
- arakhipa e fundavne drapengoro

3. LEIPE POLITIKANO DENDO DUMO – Formiripe **lobi grupa ano parlamanto e Republika Makedoniakoro** savi so deletinela e halia e Romengere (i Makedonia si vasthramutni ki akcia “Dekada e romengiri 2005 - 2015 berš” thaj isi ola ando Nacionalno strategija e Romenge ki Makedonia) bašo pošukar keripe buti ke halia e akale khedinakere ane štar prioritetnikane ranika; siklljovipe, butikeripe, sastip thaj kheripe.

II. KO LOKALNO NIVELLO

1. Putaripe referentikano komunakoro centro ani Šuto Orizari, ja pale butjarnipe e romane referentoske, savo so ka dikhel e problemoja e lokalnikane khedinakere (eventualnikane detaširime prezentento tare centralnikane organia);

2. keripe thaj realiziripe e strategiakoro bašo sastipe ki Šuto Orizari thaj keripe akciakere planoja tari ranik e sastipaskoro baše dživdutne ki komuna;

3. Putaripe sastipaskoro konsiliarnikano kher saveskiri rola ka ovel i sastipaskiri edukacia e dživdutnengiri thaj deipa bilovengoro sastipaskoro serviso, ja pale pošukarkeripe buti e efikasnikane konsiliarnipasa. ;

4. te ovel vazdime i buti e konsiliarnikane-juristikane kancelariengoro e jekhutne dende dumesa thaj e koordinaciasa e Ministeripasa bašo sastipe thaj MBSP, thaj

5. barjaripe e kolaboraciakoro e biradžiane sektoreza ani ranik e deipaskere bilovengoro juristikano dendo dumo baše dizutnikane halia, thaj ulavde:

a) Supervzipe thaj notiripe e simengoro saven so isi jekhutno identifikaciakoro sistemo;

b) supervizia thaj notiripe e simengoro vizo jekhutno sastipaskoro statuso;

c) supervzipe thaj notiripe e čipotengoro bašo birealiziripe e hakoskoro kana isi olen hako te ovel olen penzia thaj si ande dži situacia te ačhoven sa ko sa bizo sastipaskoro arakhipe 9phuredernikani kategorija 62-65 berš); thaj

d) Khedipe e džanipaskere bašo ponadarutno keripe buti e halengoro. Ano momento si ko thavdipe e mediatoripasa tare themakere organoja ki funkcia bašo nakhavipe e pharipangoro.⁸⁴

9.3 Averipe e sudoskere praktikakoro

Konvenciakoro badania isi ole konstatirime phagipa ke fundavne hakoja- hako ko dživdipe thaj badaneskoro integriteto ane pobuter thema sar roma (ani Romania⁸⁵), numa thaj e romnjenge (ani Svedia⁸⁶), thaj e

⁸⁴ Akcia asavke formasa si but popatjavutno te del e mangle rezultatoja kana ka oven involvirime thaj e internacionalnikane organizacie (taro sistemo e UNOskoro, Konsilo e Europakoro, OSCE, EU). Akava zurarela thaj o paluno aktivipe dromardo kori o animiripe e MABeskoro baše problemoja e čhavengoro save so nane registririme ani matikani evidencia. I etnikani dimenzia ano akava čipotipe (dominantikano participiripe e čhavengoro tari romani khedin pherdi e socialnikane thaj e isipaskiri. I akcia si kerdi ane fremia e proektoskere. O realiziripe e Konvenciakoro baše hakoja e čhavengoro ko nivelo e komunakoro.

⁸⁵ ACFC /OP /II(2005)007, November 2005

⁸⁶ A /56/38 (SUPP)(CEDAW ,2000), para. 356

romane çhvenge ani Ukraina⁸⁷. O BRO ani Makedonia khuvde pumen e çipotenca taro Trajan Bekirov thaj Selam Selami.

9.3.1 Ko 11 majo 2006 berš, trujal o 00.15 çaso, trin preperutne e Alfengere dikhle duj romane çhven Trajan Bekirov thaj Orhan Isen- ki autobusnikani stejsia ko bul partizanski odredi paše dži ki purt Obedineti naciai ano Skopje. E Alfe save so na sine ki policiakiri uniforma, açhavde peskere bisignalime tomofilesa, iklile ostar thaj cidinde kori e çhave. E çhave kana dikhle olen ane civilnikane šeja thaj ŠASTROME avena paše dži olende thaj darandile thaj lele te našen. E alfe prastandile pala olende thaj astarde jekhe olendar- e Orhane.

Adava so si phandlo e avere çhavesa- Trajanesa, i polcia majanglal vakerela kaj astarde ole thaj legarde ole ki policiakiri stejsia Karpoš thaj pala adava te konstatirinen kaj o Trajani te phene tuke našlo(?!!) thaj adale çhanesa so çhudinda pes ani lej vardar. Nekobor romane dživdutne paše gav trubarevo arakhena o badani e mule Trajaneskoro ani lej Vardar, paše dži olengoro gav, ko 27 majo, ja pale 16 dive pala adava.

Kana o arakhipe e obdukiakoro so kerela o instituto baši sudoskiri medicina thaj i kriminalistika ko Medicinakoro fakulteto- Skopje na dikhela te del vakeripe bašo sebepi e meribaskoro e trajaneskoro, oleskoro dad rodela dendo dumo tare makedoniakere BRO te šaj te ovel kerdi dujto, biathinali obdukcia. Ano adava momento, kana na ovela kerdo rodipe baši policia thaj e policajcoja na lena niso te ovel arakhlo o “našaldo trajani”, e makedoniakere BRO khuvna pumen e problemsa te ovel kerdi dujto obdukcia. O rodlaripaskoro sudia, sar “organo so kerela o proceduripe” si durudži te del xramome damkeripa (ZKP- 256), a ki rig e themakere organongiri nane thaj ni “bipatjavipe” thaj ni intencia. Ovela angažirime avralphuvakoro phirno ani, paraktikani “provatnikani režia”

Akcia asavke formasa si but popatjavutno te del e mangle rezultatoja kana ka oven involvirime thaj e internacionalnikane organizacie (taro sistemo e UNOsoro, Konsilo e Europakoro, OSCE, EU). Akava zurarela thaj o paluno aktivipe dromardo kori o animiripe e MABeskoro baše problemoja e çhavengoro save so nane registririme ani matikani evidencia. I etnikani dimenzia ano akava çipotipe (dominantikano participiripe e çhavengoro tari romani khedin pherdi e socialnikane thaj e isipaskiri. I akcia si kerdi ane fremia e proketoskere. O realiziripe e Konvenciakoro baše hakoja e çhavengoro ko nivelu e komunakoro. ja pale ano aranžmano e BROskoro ane šartia ko savaxtuno keripe pharipa tare themakere organoja.

Thaj uzal adava so i dujto obdukcia zurarela pobuter sikavdipa so si ko putardo khuvipe e policiakere verzia- sa ko çipotipe, thaj o Putardo došalipe, thaj e autorizirime makedoniakere sudoja na astarena thaj na dikhena sa adala notiripa. Ko adava e nekobor situacie thaj na dena šajdipe thaj e dadeske thaj e mule trajaneske thaj oleskere autorizatoreske TE KEREN DIKHIPE ke dokumentoja ani sudoskiri procedura.

E dikhipasas ko adava e makedoniakere radža ano nijekh momento na lele te keren putaripe e rodljaripaskoro baši çipota, thaj na dende nijekh sudoskoro organo te šunel e involvirime alfen, o dad e Trajaneskoro thaj e makedoniakere BRO anena decizia te vazden procedura anglo Europakoro sudo baše manušikane hakoja ano Strazbur.

⁸⁷ CRC/C/15/ADD.191(2002), para. 36

I procedura si ano thavdipe.

9.3.2 E biradžikane organizacie sine akharde te dikhen i čipota e Selam Selamiskoro, etnikano Albanco, penzionero-invalido, prekal e observacie ko došalkeripaskoro sudoskoro proceso mujal o Selami saveske e mediumia iklile e džanipasa kaj organizatoro ko but pharo mudaripe ke duj policajcoja ano 2002 berš. Biidentificirime prezentento ki policia denda vakeripe baše pobuter kherutne thaj avralphuvakere khera kaj i policia isi ola “zorale faktoja” kaj o Selami, ko jekh than nekoboreng, planirinde e detalia ko mudaripe nekobor časoja anglo adava thaj čače šaj te ovel.

Maškaradava, tare vaker tuke “zorale faktoja” ki policia dži o vazdipe došalipe, praktikane, na ačhilo niso. Sikavda pe kaj nane pharjardo e tomofilestar (“golfo”) e Selamiskoro, kaj oleste na sine arakhlo eksplozivo, a i policia na lejla te prezentirinel thaj antikonstitucionalnikane brošure, thaj disave “dženikane kartice” taro agordutne teroristikane organizacie. Ačhilo sade o tasdivipe e dujto došalutneskoro ani akaja čipota.

Numa pale, o Putardo došalipe thaj o rodljaripaskoro sudia džana ponadari e procedurasa, thaj o Selami sine došalkerdo kaj khedinda pes thaj kerda dušmanikano keripe buti thaj “planirinda” butja so si sankcionirime e dženesa 313 taro SZ, thaj adava- terorizmo, a realizirinda olen “rumindo o kontitucionalnikano themipe” prekal e lafikeripa save so sine ole ano: restorano “mema”, kafana “Eurobar”, ...”jekh kher...” thaj ano motelo ano g. Krušino, Kičevakoro. O rodljaripe, uzal akaba došalkeripaskoro akto, zurarda, pale citirinas, “...sar rezultato e khedime faktengoro ano thavdipe e anglošoalkeripaskere thaj e rodljaripaskere procedurake... iklilo...” kaj o Selam Selami si biame ano 1958 berš ano”...kaj...dživdanela ano Gostivar...” thaj kaj si “...albanco, themutno e RM”. Te šaj te phandel akaja faktikani situacia ikljola kaj tare materialnikane faktoja dende ano došalkeripaskoro akto...” nane materialnikane faktoja bašo teroristikane aktivipa thaj nane aver faktoja numa so o selami, čače, bešlo ane adala restorantoja.

Thaj uzal o sa baro apsurdnipe ko došalkeripaskoro akto, a soske o BRO sukcesiale alarmirinde e publikume, o jekhito ročište taro šerutno dikhipo ko Fundavno sudo ko Skopje 1 ikerda pes ano januaro 2003 berš. Upral i funda e but pedatnikane keripaskoro ki validnikani tehnika telo supervizipe, o BRO pale kerda raoprtepe dži o publikumi te šaj te del olen dži džanipe baši sudoskiri procedura. Palo akava, i policia geli ponadari thaj “khedinda” faktoja mujal o Selmani, phandindo athe thaj rodipe ano olesko kher bizo sudoskoro nalogo, palo so o Selmani ‘našaldjovela’. Isindo akava ko dikhipo o selami šukar kotor e peskere butjakoro nakhlja ani jekh europakiri them, e indikacie vakerena kaj arakhlja čhani te iranel pes ani adaja them. E organoja taro paldipe na rodirinde estradikcia.

I trinutni diskriminacia- etnikano Albanco, invalido, phureder dizutno, kasiri presumcia ko bidošalipe sine pobuter fare phagi na sade so na denda – numa thaj činavda o rodljaripa palo jekhito čipota: mudaripe e duj policajcongoro, savo so ačhovela bipučardo.

10. Diso sar rezime

1. Diskriminacia upral i funda e etnikane preperipaskiri trubul te ovel dendi ano konteksto e generalnikane definiripaskoro ki diskriminacia.

2. O maripe ani sakoja forma e diskriminaciakiri si imanentikani buti ko maškaretnikano thaj naciona-
lnikano plano thaj ano jekh vaxt si jekh tare majbare dende butja ko nevevaxteskoro digri taro barjovipe e manušipaskoro.

3. E stereotipia thaj e prejudicie upral i funda savenge akava si tamirime thaj si diskriminatoripe thaj keripe buti ko adava lena ulavde džanipa kana ovela dikhlo baši diskriminacia ki etnikani funda. Ola si sakodive hor darhime, but buvljarde thaj prezntirinena kotor e sumatar ke fundavne poimia savenca pendžarela pes sakova čhavo.

4. direktikano thaj indirektikano diskriminiripe, i bidikhli diskriminacia, džangavdo vilipe isi olen ulavdo džanipe kana ovela kerdo lafi baši diskriminacia upral i funda ko etnikano preperipe.

5. Pozitivnikani akcia/afirmativnikani akcia ki them si bitrujalime elemento ano maripe e palunipasa tare anglederutne lungjarde diskriminacie. Adaleske akaja diskriminacia upral i funda e etnikane preperipastar si kori i forma e diskriminaciengiri save so našti te oven ikalde e darhiendar bizo labaripe disave formakoro ki pozitivnikani diskriminacia. Numa pale, bašo fakto kaj adava ovela lafi baši diskriminacia 9biathinale e pozitivnikane anglosignaloskoro so ovela čhivdo anglo leste), trubul te ovel samalo thaj but decidnikano ano definiripe e resarinakoro, vaxteskere lungipaskoro thaj o čhani e realiziripaskoro.

6. O maškarmutno hako mujal i diskriminacia dela o fremi ko konkretikano aktivipa ko nacionalnikano nivelo. Upral i funda e maškarmutne hakoskoro e thema isi olen obligacia te patjivkeren thaj te arakhen o prikticipiripe e hakojegoro.

7. isi pobuter maškarmutne thaj konstitucionalnikane thaj zakoneskere definirime mehanizmoja bašo arakhipe e etnikane diskriminaciatar, save so šaj te oven labarde e dizutnenge ki Republika Makedonia. Numa pale, ola na dena jekhutne thaj efikasnikane juristikane instrumentoja baši prevencia thaj bašo arakhipe tari diskriminacia thaj sankcioniripe e kerutnengoro e diskriminaciakoro.

8. O dizutnikano amalipe isi ole bari rola ano supervizipe, arakhipe thaj promocia e neve soluciengoro ano maripe e diskriminaciasa.

9. Te šaj te ovel khedli i rola čakikane trubul te oven patjivime disave fundavne principoja thaj angleder i dendi forma ko realiziripe.

10. I eksperienca e biradžikane organizaciengiri šaj te keren šukaripe bašo ponadarutno barjovipe e bidiskriminaciakere aktivipaskoro ani ranik e: amalikane, administrativnikane thaj sudoskiri praktika.

ANEKSO 1 – Formiripe dosieskoro-faktografia

<p>Faktikani čipota</p> <p>=====</p> <ul style="list-style-type: none"> - kana (fakto!!!) - kote (fakto!!!) - kon (fakto!!!) - kaske (fakto!!!) - so (fakto!!!) - sar (fakto!!!) - pala adava... 	
<p>Juristikani hronologia</p> <p>=====</p> <ul style="list-style-type: none"> - data - aktoskoro gendo - organo - anav e aktoskoro - so si činavdo - aver 	

ANEKSO 2 – Formiripe dosieskoro - kvalifikacie

<p>Juristikani kvalifikacia</p> <p>=====</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zakono - terminanta - poza - si ki relacia e - zakono - terminanta - poza - si ki relacia e ... 	
<p>Bidžanle pučipa</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - kaskoro vakeripa - soske - kontrola - phandlo lafi ja sikavipe ... 	

ANEKSO 3 – Formiripe dosieskoro – оцени

<p>Phagipa(e) ke manušikane hakoja</p> <p>=====</p> <p>a) dokumentirime, b) sikavde thaj c) bifaktirime vakerdipa / biargumentirime rovdipa</p>	
<p>Dikhipa e observereskoro</p> <p>=====</p> <p>Phandela komentaro so kontrolirinda a so cidela sar bipherdo ja bikompletikano, bikredibilno thaj soske; pala adava pučipa so trubul džipherdo te oven rodljarde ja pale soske si trubutni i konsultacia (e ekspertesa); thaj agorutni ocena e bahanesa bašo lelipe aktivipa...</p>	

ANEKSO 4 – LAFZAKO E MANUSIKANE HAKOJENGERE

GENOCIDO: sistematikano mudaripe e manuŝengoro upral i baza e olengere rasakere ja pale etnikane preperipaskoro.

DIZUTNIKANE THAJ POLITIKANE HAKOJA: Dizutnikane hakoja ko tromalipa thaj ko jekhipa; panda vakerde thaj hakoja tari jekhto generacia. E dizutnikane hakoja phandena thaj o tromalipe e religiakere sikavdipaskoro, hako ko tromalo gindipa thaj vakerdipa, hako e avazeskoro, leipe than ano politikano dživdipe, sar thaj tromalo resipe dži e informacie.

DEKLARACIA: Dokumento ano savo si dende e phandle lafeskere standardoja, numa savo nane hakome obligacime.

DISKRIMINACIA: dikh o Poimniko e vakerdipaskoro phandle e diskriminaciasa ikaldo ano Skopje, 2008; autoria: d-r Mirjana Najčevska thaj Bekim Kadriu; ikalutno: Makedoniakoro centro baše internacionalnikane kolaboracie.

THEM: But fare labardo temino sar sinonimo e “phuvake”; grupa manuša so savaxt lela jekh fiksnikani teritoria, isi ola jekhethane zakonoja thaj radža, a ko neveder vaxt thaj si internacionalnikano kapacitetime entiteto (ko hali te legarel e avrutne butja). Sar dodini o lafi si themakoro thaj isi ole termino- nacionalnikano (nacionalnikano hako, nacionalnikane mehanizmoja).

EKOLOGIKANE, KULTURNIKANE THAJ BARJOVIPASKERE HAKOJA: Panda si pendžarde sar hakoja tari trinto generacia, savenca ovela angigardo o hako e manuŝengoro te dživdinen ani arakhli thaj sasti them thaj o hako e grupengoro ko kulturakoro, politikano thaj ekonomikano barjovipe.

EKONOMIKANE, SOCIALNIKANE THAJ KULTURNIKANE HAKOJA: hakoja save so tretirinena o produktipe, barjovipe thaj o vastaripe e materialnikane ŝukaripangoro, but bare džanlipaskere bašo dživdipe. O hako ko arakhipe thaj barjovipe e kulturnikane identitetoskoro. Hakoja save so anena e manuŝenge socialnikano thaj ekonomikane arakhipa, panda pendžarde thaj sar arakhipaskere orientirime ja pale hakoja tari dujto generacia... Misala baše akala hakoja si o hako e xabaskoro, e učarinakoro upral o ŝero ja pale o hako ko sastipaskoro arakhipa.

ZAKONESKERE HAKOJA: hakoja zurarde e nacionalnikane zakonesa.

KOLEKTIVNIKANE HOŠIPA E INDIVIDUALNIKANE MANUŠIKANE HAKOJENGERE: Hakoja e grupengere ko arakhipe e olengere interesongoro thaj identitetoskoro.

KONVENCIA: obligativno phandlo lafi maškar e thema; ovena labarde thaj avera anava, numa majbaro si: PHANDLO LAFI. E konvencie si pozurale tare DEKLARACIE adaleske so si juristikane obligatvinikane baše phuva save so si vastxramutne. Kana o GENERALNIKANO KHEDIPE ko UN ka lel konvencia, adava xulela e maškarmutne norme thaj e standardoja. Palo leljaripe e konvenciakoro tari rig ke maškarmutne norme thaj e standardoja. Palo leljaripe e konvenciakoro tari rig e Generalnikane khedipaskoro ko UN, phuva so si džene save so resena kori olakiri RATIFIKACIA, adalesa so si obligatvinikane ko olakoro patjivipe thaj keripe buti. UN isi olen auoriziripe te den osuda adale radžake so phagela e standardoja anglodikhle e konvenciasa.

KONVENCIA BAŠO CIDIPE E SA E FORMENGORO KI DISKRIMINACIA E DZUVLJENGIRI (Konvencia baše džuvlja) (leljardi ano 1979 berš; xulela ano takati 1981 berš): O jekhto juristikano obligatvinikano maškarmutno dokumento savesa ovela bidendo te oevl diskriminacia e džuvljenge thaj ovena obligacirime e radža te len afirmativnikane phirda kori o anglipe e jekhipaskoro e džuvljengoro.

KONVENCIA BASE HAKOJA E ČHAVENGERE (Konvencia e čhavage) (leljardi 1989 berš; xulela ano takati 1990 berš): Konvencia savasa ovela anglodikhlo sasto spektro e dizutnikane, kulturnikane, ekonomikane, socialnikane thaj e politikane hakoja e čhavigere.

MAŠKARRADŽIKANE ORGANIZACIE: (MBO; engl. IGOs) Organizacia, sponzoririme tare pobuter radža e resarinaso te ovel kerdo koordiniripe ke olengere aktivipa; disave si regionalnikane (misal Konsilo e Europakoro, OSCE, Organizacia e afrikaneskere jekhipaske), disave si unie (misal NATO), a disave si dende ke specifikanes resarina (misaleske Centro baše manuškane hakoja ko UN ja pale Organizacia baši edukacia, skienca thaj kultura ko UN; engl. UNESCO)

MASKARADHINIPE: Dromarela kori i kompleksnikano fremi e zakonengoro baše manuškane hakoja. Misaleske, o šajdipe te lel than ani tumari radži si o r=direktikano telo asaripe e hakoskoro ko tromalo vak-erdipe thaj hako ko silljovipe, thaj o hako ke fundavne thaj materialnikane šukaripa, so si trubutne bašo dzivdipe.

INTERNACIONALNIKANO PAKTO BAŠE MANUŠIKANE HAKOJA (engl. ICCPR): Leljardo ano 1966 berš, xulela ano takati ano 1976. E ICCPR ovela kerdo deklariripe kaj sa e manuša isi olen buvlo keripe buti ke dizutnikane thaj ke politikane hakoja.

INTERNACIONALNIKANO PAKTO BAŠE EKONOMIKANE, SOCIALNIKANE THAJ KUTURNIKANE HAKOJA (engl. ICESCR): lelo ano 1966 berš, xulela ano takati ano 1976 година. E ICESCR ovela deklaririme buvlo rotipe e ekonomikane, socialnikane thaj kulturnikane hakoja ke sa e manuša.

MORALNIKANE HAKOJA: Hakoja so si fundirime upral e generalnikane principoja e jekhipaskere thaj e čačipaskere; ola majbut, numa na thaj sakana, ovena bazirime ke religioznikane patjavipa. Disavo fare e manuša isi olen moralnikano hako ko diso, thaj kana nane olen adaleske zakoneskoro hako. Misaleske, kana sine o miškipe e manuškane hakojevengoro ani UAT, e protestantoja demonstririnde mujal e zakonoja so na dela e parnenge thaj e kale čhavige te džan ki jekh škola upral i funda ko phagipe olengere moralnikane hakojevengoro akale zakonenca.

BIRADŽIKANE ORGANIZACIE (engl. NGOs): Organizacoe save so nane kotor e radžatar. E biradžikane organizacie dikhena e procedure e badanengere baše manuškane hakoja, lele olengere mandatesa. Disave si bare thaj internacionalnikane (misaleske O lolo Trušul, Amnesty International); avera šaj te oven tikne thaj lokalnikane (misaleske i organizacia savi so autorizirinela e hakoja e manušengere saven so isi ulavde trubut-nipa ani disavi diz). E biradžikane organizacie isi olen bare role ano asari upral i politika ko UN, a but olendar isi olen thaj oficialnikane konsultativnikane statusoja ane fremia ko UN.

BIULAVDIPE: Dromarela ko jekhipe e baripaskoro sakone zakoneskoro baše manuškane hakoja. Nijekh hako e individualcoskoro našti te ovel oleske harnjardo, bašo disavo decizipe kaj adava hako si “potikne džanlipastar” ja pale “bifundavno”.

BILEIPE: Ovela ki relacia e hakojenca save so preperena sakone individualcoske thaj našti te oven lele taro individualco, telo nisave trujalipa.

ADETIKANO INTERNACIONALNO HAKO: Nacionalnikane norme ja pale interncionalnikane jekhajekh-ikane poze, saven i them patjivkerela, thaj uzal adava so nekana nane xramome. Adathar thaj o termino “zakono bašo labaripe”; akava si jekh tare šerutne hangoja ko internacionalno hako.

PAKTO: Obligativnikano GENERALNIKANO phandlo lafi maškar e thema. Duj majbare internacionalnikane PAKTOJA, leljarde ano 1966 berš, si o INTERNACIONALNIKANO PAKTO BAŠO EKONOMIKANE, SOCIALNIKANE THAJ KULTURNIKANE HAKOJA (ICESCR).

KONVENCIA E UNIIME NACIENGIRI: Cidutno dokumento ko UN, ano savo si ikalde e resarina, funkcie thaj e obligacie ko UN, leljarde ano san Francisko ano 1945.

POLITIKANE HAKOJA: O hako e manušengoro ko leipe than ano politikano dživdipe ke olengere khedipa thaj amalipa. Misaleske o hako ko glaso kana ovena alusarde olengere radža, sar thaj o hako ki kandidatura bašo leipe than ani radži. Dikh DIZUTNIKANE THAJ POLITIKANE HAKOJA.

VASTXRAMOVIPE, XRAMOVIPE: (1) Ko jekhto phird kori i ratifikacia jekhe phandle lafeske, ja pale obligaciace ka ovel leli i nacionalnikani procedura baši ratifikacia (na thaj garancia kaj si sigurno te ovel ratifikuime); (2) Razipe e lele pozenca; thaj (3) Zurardin bašo leipe than ano keripe e phandle lafeskoro.

NATURALNIKANE ZAKONOJA: Hakoja save so preperena e manušenge sade adaleske so si manuškane dživdutne.

PROKOKOLO: Majbaro phandlo lafi saveste so ovela averkerdo o saikeripe e maškarthemutne phandle lafeskoro (procedura ko amendiripe).

RATIFIKACIA, RATIFIKUIPE: (1) Procesosavesa o zakonodeipaskoro badani ki jekh them dela dži ko džanipe thaj zurarela i procedura e radžakiri bašo vastxramovipe jekhe phandle lafeskoro (2) formalnikani

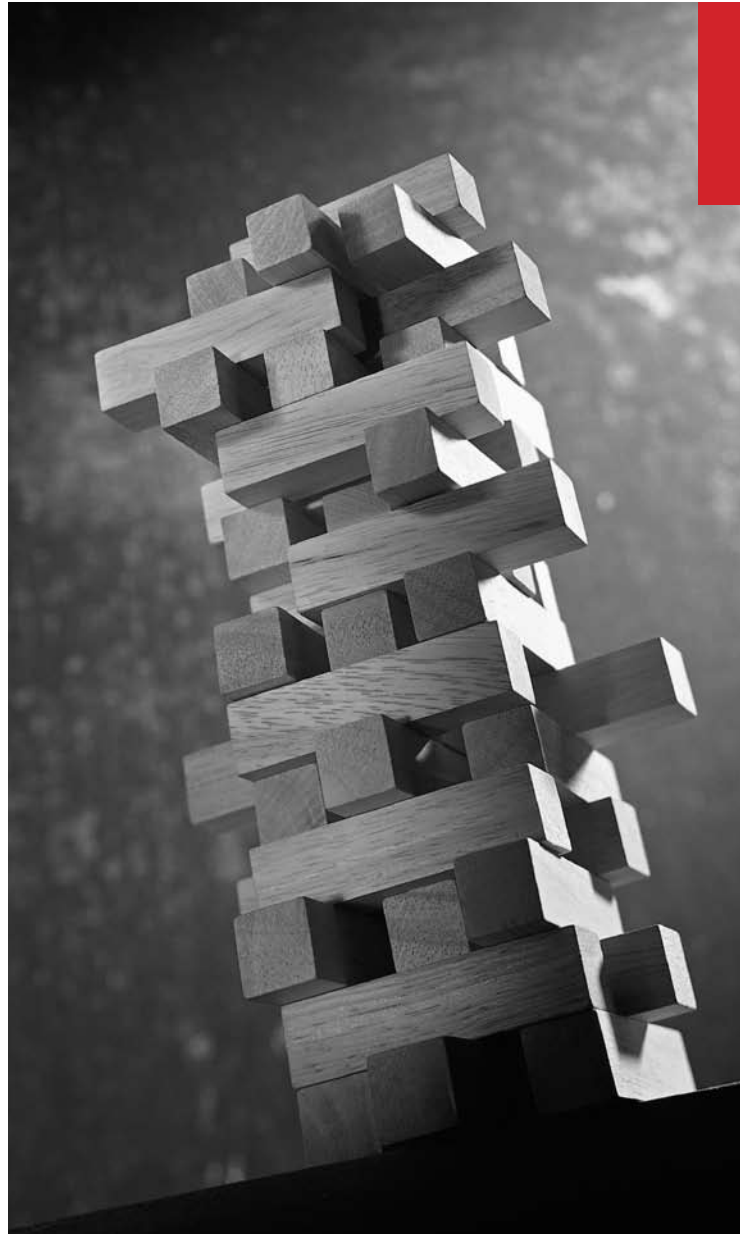
procedura savasa i them lela peske obligacia ko patjivipe e lele phandle lafeskoru.

REZERVA: i them- phandle lafeskiri rig šaj te cidel pes taro konkretikano dženo ko interncionalnikano phandlo lafi bašo bimangipe adale terminirime ja pale bišajdipasa te ovel kerdi ki teritoria adale phuvakiri. E rezerve, pale, našti te randljaren o fundavno konteksto e phandle lafeskoru thaj adathar ane disave phandle lafia putarde ovela anavdo save terminante našti te oven čivde ano režimo e rezervege ja pale irame, durust te terminirindovel save terminante taro phandlo lafi šaj te oven cidime tari nacionalnikano keripe buti.

UNIVERZALNIKANI DEKLARACIA BAŠE MANUŠIKANE HAKOJA (engl. UDHR):

Leli tari rig e Generalnikane khedipaskiri ko 10.10.1948 berš. Fundavno dokumento ko UN savasa so ovena hivde e manušikane hakoja, standardoja thaj norme. Bašo dendo dumo ko UDHR isi jekhajekhipe tari rig sa e phuvengiri save so nane dženja. Thaj uzal adava so o jekhto iradipe adale deklaraciakere sine te oven BIOBLIGATIVNIKANE, ko vaxt kana olakere terminante ule patjivkerde tari rig e THEMENGIRI, so akana šaj te ovel kotor adale ADETIKANE INTERNACIONALNIKANE HAKOSKORO.

MANUŠIKANE HAKOJA: Hakoja save so isi e manušikane dživdutnen; biathinale olengere themutnipastar, naciponalnikane, rasakere ja pale etnikane preperipastar, čhibatar, polostar, seksualnikane orientaciatar ja pale kabilipastar; manušikane hakoja so ovena kerde olengere KODIFICIRIPASA ane fremia e maškarthemutne phandle lafenca, sar thaj olengere angigaripasa sar kotor taro ADETIKANO INTERNACIONALNIKANO HAKO.

CIP — Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

316.647.82-0540(035)

342.724(035)

IKALDIPE e diskriminaciakoro ipral i funda e etnikane preperipaskoro: instrukciengoro [i] / [ko-autoria Mirjana Najcevska, Saško Todorovski]; čhibakiri redakcia - albanikani čhib Naser Selmani, romani čhib Ljativ Demir, turkikani čhib Tulaj Sejfula, srbikani čhib Lidija Kongulovska, vlahikani čhib Ljubica Djordjjeva, bosanikani čhib Emina Kurtovic, anglikani čhib Lenče Čadlovska], - Shkup : Fondacia instituto putardo amaipse - Makedonia: Khedipe e dizutoengoro bašo dende dume ko maškarentikano dialogo thaj hajrovipe e khedinakoro "Khetane baripena", 2009. - 73 стр.- граф, прикази ч 24 см

Превод на делото: Прирачник за отстранување на дискриминацијата врз основа на етничката припадност. - фусноти кон текстот

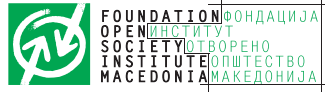
ISBN 978-608-218-035- 9 (ФИООМ)

ISBN 978-608-4561-10 -1 (Здруж.)

1. Najcevska, Mirjana [автор] 2. Todorovski Saško [автор]

а) Дискриминацијата врз етничка основа - Прирачник

COBISS.MK– ID 79627018

Proektikani kancelaria
Fondacia Institut putardo amalipe - Makedonia
Programa bašo dizutnikano amalipe
Bul. Jane Sandanski 26/2-2
Skopje, Republika Makedonia
Tel./faks: 02 24 03 0 10
www.soros.org.mk

Khetane baripena
Bul. Kliment Ohridski 7/1
Skopje, Republika Makedonija
tel. 02 32 17 242
faks. 02 32 17 240
www.cv.org.mk

Живеење во мултиетничка средина -
Граѓани со еднакви права, можности и заштита

Jetesë në mjedis multietnik -
Qytetarë me të drejta, mundësi dhe mbrojtje të barabartë

Multietnik Ortamda Yaşamak -
Eşit hak, imkan ve korumaya sahip vatandaşlar

Dživdipe ano multietnikano maškaripe -
Dizutne jekhutne hakojenca, šajdipa thaj arakhipa

Живети у мултиетничкој средини -
Граѓани са једнаким правима, могућностима и заштитом

Banã tu loc multietnic -
Bãnãtori cu idghi ãndrepturi, puteri shi avigljeari

Življenje u multietničkoj sredini -
Građani jednakih prava, mogućnosti i zaštite

Living in Multiethnic Environment -
Citizens with Equal Rights, Opportunities and Protection

O proekto si finansirime e Europakere Uniatar ke pervazia tari Programa e Europakere iniciativendar baši demokratia thaj manušikane hakoja (EIDHR) Kampanja 4 – anglipe e jekhipaskoro, tolerancia-koro thaj bimaripaskoro kofinansirime tari Fondacia Instituto putardo amalipe- Makedonia (FIPAM)

O Proekto kerela o FIPAM ani kolaboracia e BRO Khetane baripena thaj e 12 Centroja bašo dendo dumo e BRO ano Veles, Prilep, Štip, Kičevo, Struga, Resen, Gevgelija, Negotino, Strumica, Delčevo, Kratovo thaj Debar.